

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

29 заседание, петък, 4 мартъ 1916 г.

(Открито отъ подпрѣседателя д-ръ И. Момчиловъ, въ 3 ч. 45 м. слѣдъ пладне).

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. секретарь ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители:

Секретарь М. Зелковъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Иванъ Ангеловъ, Никола Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Иванъ Багаровъ, Милко Бечевъ, Тома Вълчевъ, Недѣлчо Георгиевъ, Атанасъ Германски, Димитъръ Джанкардашлийски, Константинъ Досевъ, Димитъръ Драгиевъ, Белизаръ Каракашевъ, Василь Коларовъ, Добри Кротневъ, Ангелъ Кундалевъ, Григоръ Манджуковъ, Яковъ Матакиевъ, Александъръ Механджийски, Станчо Момчевъ, Колю Недѣлковъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Александъръ Пенчевъ, Методи Петровъ, Димитъръ Поповъ, Георги Поцковъ, Христо Радойковъ, Коста Ранковъ, Илия Стоевъ, Дечо Теневъ, Константинъ Торлаковъ, Марко Турлаковъ, д-ръ Андрей Ходжовъ, Ненко Храновъ, Панайотъ Чорбаджиевъ, Атанасъ Черневъ, Стоянъ Шиваровъ и Димитъръ Яблански)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсъствуватъ 38; има налице 207.

Обявявамъ заседанието за открито.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ разглеждане на въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ, съобщавамъ на народното прѣдставителство, че отъ прѣседателството сѣ разрѣшени слѣдующитѣ отпуски:

Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Божики иска 1-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му е разрѣшило.

Бургаскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Поповъ иска 10-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. д-ръ Еню Разпоповъ иска 2-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Дечо Теневъ иска отпускъ за днесъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Плѣвненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Белизаръ Каракашевъ иска 3-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Плѣвненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Тодоръ Луковъ иска 8-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Видинскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Милко Бечевъ иска 6-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Старозагорскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Ангелъ Кундалевъ иска 4-дневенъ отпускъ. Прѣседателството му разрѣшава.

Струмишкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Николовъ иска да му се разрѣши 9-дневенъ отпускъ. И понеже не се е ползувалъ досега, прѣседателството му разрѣшава.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Василь Коларовъ иска 1-дневенъ отпускъ. Понеже се е ползувалъ досега съ 25 дена, то исканиятъ отпускъ ще може да разрѣши народното прѣдставителство. Затова, които сѣ съгласни да се разрѣши на народния прѣдставителъ г. Василь Коларовъ единъ день отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Варненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Константинъ Торлаковъ иска 10-дневенъ отпускъ. Понеже се е ползувалъ досега съ 16 дена, то Народното събрание ще разрѣши исканиятъ отпускъ. Който е съгласенъ да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Шуменскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Атанасовъ иска 10-дневенъ отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 10 дена. Остава Народното събрание да разрѣши исканиятъ отпускъ. Който е съгласенъ, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Шуменскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Илия Стоевъ иска 8-дневенъ отпускъ. Трѣбва Народното събрание да разрѣши исканиятъ отпускъ. Който е съгласенъ да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Стоева, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Славейковъ иска 10-дневенъ отпускъ. Трѣбва Народното събрание да разрѣши исканиятъ отпускъ. Който е съгласенъ да се разрѣши исканиятъ отпускъ на г. Славейкова, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Струмишкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Георги Стоиловъ иска 9-дневенъ отпускъ. Ще трѣбва Народното събрание да разрѣши исканиятъ отпускъ. Който е съгласенъ, моля, да си вдигне ржката. (Мнозинство) Прието.

Съобщавамъ, освѣнъ това, че сѣ постѣпили и слѣднитѣ законопроекти отъ Министерството на финанситѣ:

Законопроектъ за допълнение на закона за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, отъ 29 септемврий 1912 г.;

Законопроектъ за допълнителенъ свръхсмѣтенъ кредитъ къмъ бюджета за 1915 г. на сума 410.000 л.;

Прѣдложение за одобрение царскитѣ укази № 2, 3 и 4 отъ 24 януарий, № 5 отъ 30 януарий и № 7 отъ 25 февруарий 1916 г.;

Отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда — законопроектъ за признаване права на инду-

стриална концесия: 1) за хартия на Панайотъ Ангеловъ, 2) за платове отъ коприна на Клодиусъ Бро и Христо Ил. Сладкаровъ; 3) за минерални масла и тѣхнитѣ сурогати отъ нафтошисти на Алфредъ Халидей Джаксонъ и Чарлсъ Търнеръ; 4) за циментъ и хидравлическа варъ на Минчо Кривошишковъ; 5) за циментъ и хидравлическа варъ на Ставри Наумовъ; 6) за циментъ и хидравлическа варъ на инженеръ Христо Станишевъ; 7) за захаръ на Димитъръ Байновъ; 8) за захаръ на Василь Н. Кожухаровъ; 9) за стъкла за прозорци на Еню Бончевъ.

Всички тѣзи законопроекти и предложението ще се раздадатъ на народното прѣдставителство и ще бждатъ поставени на дневенъ редъ.

Постъпило е питане до г. министра на търговията, промишлеността и труда отъ врачанския народенъ прѣдставителъ г. Каменъ Тошевъ и видинския народенъ прѣдставителъ г. Тодоръ Петровъ за внасяне законопроекти, отнасящи се до труда и живота на работническата класа и за защита труда на дѣлата и женитѣ. Това питане ще се изпрати въ прѣписъ на г. министра, за да отговори.

Пристапваме къмъ въпроситѣ, поставени на дневенъ редъ.

На първо мѣсто — първо четене на законопроекта за допълнителенъ свръхсметенъ кредитъ къмъ бюджетитѣ на пенсионнитѣ фондове по гражданското и военното вѣдомства на сума 254.061 л. и на фонда за общинскитѣ налози на сума 23.200 л. за първото шестмѣсечие на 1916 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за допълнителенъ свръхсметенъ кредитъ къмъ бюджетитѣ на пенсионнитѣ фондове по гражданското и военното вѣдомства на сума 254.061 л. и на фонда за общинскитѣ налози на сума 23.200 л. за първото шестмѣсечие на 1916 г.

Чл. 1. Разрѣшава се на министра на финанситѣ кредитъ на сума 277.261 л., за да произведе прѣзъ първото шестмѣсечие на 1916 г. слѣднитѣ допълнителни разходи:

А. По бюджета на пенсионния фондъ по гражданското вѣдомство.

1. По § 3. За наемъ на помѣщение	3.134 л.
2. По § 8. Изплащане пенсий за изслужено врѣме и за инвалидностъ, за минали години, по сключени бюджети	75.000 „
Всичко	78.134 л.

Б. По бюджета на пенсионния фондъ по военното вѣдомство.

1. По § 1. Разходъ за личния съставъ. За премислѣти по военно-инвалиднитѣ пенсий съ годишна заплата най-много до 2.100 л.	35.000 л.
2. По § 2. Канцеларски разноски, отопление, освѣтление, печатане на пенсионни книжки, разни бланки и пр.	14.000 „
3. По § 3. За наемъ на помѣщение	6.927 „
4. По § 5. Изплащане пенсий за минали години по сключени бюджети	120.000 „
Всичко	175.927 л.

А всичко по двата пенсионни фонда 254.061 л.

В. По фонда за общинскитѣ налози.

1. По § 1. Разходъ за личния съставъ.	Годишна заплата един му	На всички за 6 мѣсеца
1 книговодителъ	2.400	1.200
2 книговодителъ	2.040	2.040
1 книговодителъ	1.920	960
2 писари	1.200	1.200
2 разсилни	1.020	1.020
За агенти по общинскитѣ налози съ мѣсечна заплата до 150 л.	—	11.780
Всичко	—	18.200

2. За вещевени разходи:

По § 2. За канцеларски, купуване и поправяне мебели и пр.	3.400 л.
По § 3. За отопление и освѣтление	500 „
По § 5. За наемъ на помѣщение	1.000 „
По § 6. За облѣкло на разсилнитѣ	100—5.000 „

Всичко по фонда за общинскитѣ налози 32.200 л.

А всичко 277.261 л.

Чл. 2. Тѣзи разходи да се покриватъ отъ приходитѣ по бюджетитѣ на фондовѣтѣ за пенситѣ по гражданското и военното вѣдомства и за общинскитѣ налози за 1916 г. и да се отнесатъ къмъ смѣтитѣ бюджети.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които присматъ прочетения законопроектъ на трето четене, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Слѣдующата точка отъ дневния редъ е: трето четене законопроекта за разрѣшение на Министерството на войната построяване на войскови здания.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ М. Зелковъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за разрѣшение на Министерството на войната за построяване на войскови здания.

Членъ единственъ. Разрѣшава се на Министерството на войната, съгласно чл. 18 отъ закона за отчетността по бюджета, да построи необходимитѣ за аеропланното училище и балонния взводъ здания, на обща сума 350.000 л., която да се изразходва отъ свръхсметния кредитъ за военни нужди, утвърденъ съ указъ № 58 отъ 31 декемврий 1915 г.“

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Които приематъ на трето четене прочетения законопроектъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Слѣдватъ разискванията по одобрение на VIII-то постановление на Министерския съветъ отъ 19 октомврий 1915 г., протоколъ № 166, съ което се постановява, щото храмъ-паметникъ при Народното събрание да се именува „Св. св. Равноапостоли Кирилъ и Методий“.

Има думата г. Юрданъ Юрдановъ.

Ю. Юрдановъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, който отъ онзи день се постави прѣдъ насъ, а именно, одобрение постановлението на Министерския съветъ за преименуване църквата „Александъръ Невски“, е въпросъ, който възбуди дебати достатъчно оживени и който за пръвъ пътъ отъ обявяване на мобилизацията и войната турна въ едно по-силно сражение дѣйтъ голѣми течения у насъ, а именно, течението на така нарѣченото русофиство и течението на така нарѣченото астролофиство, или това течение, което държи повече съ Западъ. Поставенъ въпросътъ така, излиза, че е единъ въпросъ чисто политически, въпросъ, който се замазва само, прикрива се отъ светиитѣ, обаче въ своята основа е единъ въпросъ чисто политически и дебатитѣ, които се развива около него, доказваха, че дѣйствително политиката, вътрѣшна и външна, играе много по-голѣма роля въ разрѣшението му, отколкото запазването на старото име и турянето на новото име на въпросната църква. Дълженъ съмъ, прѣди всичко, да заблѣжа, че дебатитѣ и мислитѣ, които изразяваха тѣзи дебати, бѣха дѣйствително мисли, които би трѣбвало да се развиятъ по единъ другъ случай, по случая, когато всѣка една политическа партия имаше възможностъ и трѣбваше да изкаже своето гледище по външната и вътрѣшната политика на настоящето правителство — това бѣше случаятъ по отговора на тронното слово. Обаче по отговора на тронното слово русофилската опозиция се задоволи да направи само нѣколко декларации безцѣлти, да подчертае, че тя е съгласна съ водената политика отъ правителството относително войната, . . .

Х. Бояджиевъ: Тя бѣше реквизирана.

Ю. Юрдановъ: . . . безъ да обърне вниманието на това правителство, че то има много недѣли въ своята вътрѣшна политика, че то има така сѣщо и много грѣшки за нашето бждще, за бждщето на българския народъ, за бждщето на независимото живуване на балканскитѣ народи въ на-

стоящи моментъ. Тогава подчертаха, или желаеха да подчертаят всички тѣзи партии, че тѣ одобряват войната, че тѣ сж заедно съ правителството за втѣкването на българския народъ въ една война, отъ която никой не може прѣдскажа какъвъ ще излѣзе той. Обаче, по случай прѣименуването църквата „Александъръ Невски“ на „Св. Св. Кирилъ и Методий“, ние видѣхме, че се даде едно сражение за прѣвъ път, както казахъ, отъ буржоазната оппозиция, отъ русофилската оппозиция на правителството. Защо става това? Дали дѣйствително иматъ право всички тѣзи оратори, които излѣзоха отъ името на българската буржоазна русофилска оппозиция да защитятъ миналото, или въпросътъ е свършено другъ? Споредъ мене, споредъ гледището на нашата група, въпросътъ не е за защита на миналото за зачитане волята на голѣмото Народно събрание, или за зачитане, както всички се изразяваха, душата, вѣрванията, и не знамъ какво още на българския народъ, а чисто и просто за запазване бждещето на тѣзи двѣ течения, защото чрѣзъ такива паметници се закрѣпва така нарѣченото русофилство, това политическо заблуждение, което е останало историческо у насъ и което отъ 38 години е бивало използвано отъ нашитѣ политически партии, отъ нашитѣ котерии, за да се яхнатъ върху гърба на българския народъ и въ името на това суевѣрие да го управляватъ и обиратъ. Така сжщо прѣдставителитъ на така нарѣчения либераленъ блокъ, на противното течение, се мъчатъ да прѣмахнатъ всичко това, което напомнимъ русофилско суевѣрие, за да могатъ по този начинъ, съ нови суевѣрия, съ нови култове, съ нови монархически паметници, да държатъ подъ своя опека българския народъ. Така щото борбата, която се води около тази църква, е една борба въ основата си политическа, една борба за бждеще влияние, но никакъ не една борба, която може да допринесе въ днешния моментъ полза за българския народъ или полза даже за българската държава.

Знаете, г. г. народни прѣдставители, че въпросътъ се касае за тази църква и азъ ще искамъ да го мина въ кратко. Прѣди всичко, отъ фактическа страна, не можемъ твърди, че този храмъ-паметникъ е създаденъ по едно рѣшение, не можемъ твърди така сжщо, че той е създаденъ, както всички оратори се изказаха, отъ българския народъ. Неговото начинание е още отъ учредителното Народно събрание, когато е било изказано едно желание по единъ случай, но нѣма никакво рѣшение. Когато вече се минало известно врѣме, това желание е живѣло не въ народа, а е живѣло въ управлюющитѣ кръгове, живѣло е въ лицето на първия български князь. Когато всички ужъ залѣгаха за преуспѣването на България, когато прѣвъ този буренъ периодъ отъ 1881 до 1883 г. казаха на българския народъ, че той не може да бжде свободенъ самъ да управлява своитѣ съдбини, че той трѣбва да има опекунти; когато бѣ суспендирана българската конституция съ помощта, отъ една страна, на руската дипломация, а отъ друга страна на рускитѣ казаки и на рускитѣ министри, когато бѣха въ България; когато българскиятъ народъ търсѣше свободата, създадена отъ учредителното Народно събрание, въ този моментъ — знаете вече историята съ подаването прошение отъ българския князь — се полага основниятъ камѣкъ на този храмъ и се казва, че българскиятъ народъ полага основния камѣкъ. Исторически, виждате, че не българскиятъ народъ е създавалъ този паметникъ, а го е създавалъ, отъ една страна, българскиятъ монархизмъ, който се е издигалъ въ този моментъ, който не е могълъ да намѣри опорна точка въ народната срѣда, а е искалъ да се закрѣпи съ чуждо влияние, именно чрѣзъ руския монархизмъ, чрѣзъ руския царизмъ, и, отъ друга страна, българскитѣ политически котерии, които захватватъ да изникватъ по силата на сжщото обстоятелство и желаятъ да заблуждаватъ народа. Не сж прави тѣзи оратори, които приписваха, че това е българскиятъ народъ, който е издигналъ този паметникъ или въ чиято глава се е родила мисълта за издигането на единъ такъвъ паметникъ. Азъ съмъ увѣренъ, че въ този моментъ, ако българскиятъ народъ дѣйствително трѣбваше да издигне единъ паметникъ, ако българскиятъ народъ желаше да издигне единъ паметникъ, то този паметникъ нѣмаше да бжде въ честъ на руския царизмъ, нѣмаше да бжде въ честъ на едно двойно суевѣрие, монархическо и религиозно, а щеше да бжде издигнатъ за тѣзи наши борбени революционери, които досега сж изхвърлени отъ всички вастъ, г-да, щеше да бжде издигнатъ за тѣзи, които покаяха на свѣта, че съществувала български народъ — за Левски, Раковски, Хаджи Димитъръ, Ботевъ, всички тѣзи титани на българския духъ, които вие, като днешна буржоазия, сте ги забравили и не искате да се спомни за тѣзи имена.

И. Симеоновъ: Вие пишете, че тѣ сж ваши учители.

Ю. Юрдановъ: Изъ нашитѣ народни домове има лика на Левски.

И. Симеоновъ: Защо се обръщате къмъ буржоазията? Погрижете се вие, социалистѣтѣ, за тѣхъ.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Г. Симеоновъ! Не прекъсвайте.

И. Симеоновъ: Вие имате народенъ домъ съ паритѣ на Чакрова. Азъ ви го заявявамъ това. В. „Народъ“ го писа.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: За послѣденъ пътъ Ви прѣдупрѣждавамъ, г. Симеоновъ.

Ю. Юрдановъ: Г-да, това показва, че дѣйствително моитѣ мисли сж прави.

И. Симеоновъ: (Възразява)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Ще ви изхвърля, ако продължавате да прѣкъсвате оратора.

И. Симеоновъ: Изхвърлете ме. Вие винаги прѣкъсвате.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се. Всѣкиго, който не знае какъ да стои тукъ, ще изхвърля.

И. Симеоновъ: А вие се държите много добръ!

Ю. Юрдановъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ твърди, и това е историческа истина, че българскиятъ народъ не е издигналъ този паметникъ. Политическитѣ течения у насъ, политическитѣ партии сж имали интересъ да издигнатъ подобни паметници, за да могатъ чрѣзъ тѣхъ да влияятъ, да закрѣпятъ въ българския народъ това политическо суевѣрие, което се казва русофилство. Не бихъ искалъ да отивамъ далечъ, да прослѣдя въ кратко историята на България, за да видимъ колко злини е ималъ българскиятъ народъ отъ тѣзи политически суевѣрия. Ще забѣлѣжа само, че този храмъ-паметникъ, издигнатъ въ София, е издигнатъ отъ политическитѣ партии, независимо даже къмъ какво политическо течение принадлежатъ. Както сами знаете, основниятъ камѣкъ на този храмъ-паметникъ е положенъ отъ Народно-либералната партия, обаче политиката, която тя водѣше и особено новата и политика отъ нѣколко години насамъ, бѣше политика, която иска съ всички срѣдства да закрѣпи новия култъ, който се издига у насъ, култа на българската буржоазия, култа на българския монархизмъ. И затова днесъ нис виждаме да има смѣшание на езицитѣ, да се обвиняватъ едни други. Аргументътъ на тѣзи, които желаятъ да запазятъ старото име, е, че тамъ има подписа на много хора, които не сж били русофили. Напр., че на основния камѣкъ е подписанъ на Начевича, че не зная кой произнесълъ рѣчи и пр. Другитѣ казватъ: вѣрно е, всичко това е така, но народътъ даде паритѣ и народътъ може да му даде каквото ще име. Щѣлото това смѣшание показва, че борбата около този въпросъ е борба между тѣзи двѣ течения, но нито едното, нито другото желае да открие явно своитѣ намѣрени, своята политика, ясно да каже своята мисль — криятъ се задъ този светил. И ако русофилското течение желае да запази за този храмъ името „Александъръ Невски“, то безспорно е, че това желание не се обуславя отъ нищо друго освѣнъ, че „Александъръ Невски“ е единъ паметникъ на това руско политическо суевѣрие, което се насажда у насъ и което служи като основа на неговата политика. Така сжщо правителството съ своето болшинство, което желае да прѣименова „Александъръ Невски“ на „Св. св. Кирилъ и Методий“, прави това не толкова отъ свое желание, не толкова, може би, ще кажа азъ, отъ ненавистъ къмъ единъ „Александъръ Невски“, но чисто и просто то желае въ този моментъ да скъса мостовѣтѣ, които сж свързвали досега тѣзи русофилски партии съ Русия, да вземе не вече лихвитѣ, но да вземе една частъ отъ капитала на руската политика у насъ. И съ това правителството прави политика, то охранява себе си; то отъ една страна охранява интереситѣ . . .

С. Дойчиновъ: На България.

Ю. Юрдановъ . . . не на България, а интереситѣ на българската буржоазия, и отъ друга страна, охранява инте-

реситъ на българския монархизъм, въздига въ култът българския монархизъм, който все повече и повече се засилва и който, действително, се нуждае да бъде култ, за да може по този начин да се насажда въ душата на българския народъ.

Г. г. народни представители! Безспорно, че тази политика не е политиката, която може да спаси народа. Резултатътъ отъ тази политика, която се води и която се пръплита въ нашата история отъ тѣзи двѣ политически течения, ние ги виждаме, ние ги видяхме преди три години, ние ги виждаме и днесъ. Резултатътъ е единъ и сѣщи.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Ю. Юрдановъ: . . . въ тази смисълъ, че ако ние бѣхме играчка прѣзъ миналата война въ рѣцетъ на едни сили, на Русия и Франция, то днеска ние сме играчка въ рѣцетъ на други сили, на Германия и Австрия.

Г. Занковъ: Лъжешъ! Ние сме съюзници; тѣзи сѣм играчка. (Сочи дѣсницата)

Ю. Юрдановъ: Политиката, която се е водила отъ освобождението ни до днесъ, е политика, която се е люшкала между изтокъ и западъ. Всички балкански народи, въ това число и българскиятъ народъ, или по-право, упростиците на тѣзи народи и тѣхнитъ монарси, сѣ търсили подкрѣпа ту въ руския монархизъмъ, въ руската политика, ту въ австрийската политика. И тѣзи двѣ политики, макаръ и по различни пѣтища да вървятъ, макаръ и различни сѣдства да употрѣбаватъ въ своитъ дѣствия, макаръ и различни исторически основи да иматъ, обаче тѣ се сходятъ, защото и двѣтъ тия политики водятъ къмъ поробване на Балканитъ, било отъ Русия, било отъ Австрия и Германия. И ние виждаме, че тази политика на отиване съ тази или онази голѣма велика сила е противна на интереситъ на балканскитъ народи. И ако днесъ ние виждаме — а вие, г-да, се радвате, както нѣкои оратори се изказаха — че сѣ унищожени двѣ отъ балканскитъ държави, то народътъ, който е билъ тамъ, сръбскиятъ народъ, не е унищоженъ, той е обединенъ въ Австрия.

Министъръ Н. Апостоловъ: Както бѣхме и ние обединени въ турско.

Ю. Юрдановъ: . . . и утрѣ ние ще имаме работа съ този обединенъ народъ подъ Австрия, която ще иска нѣщо повече, да дойде по-насамъ, да влѣземъ, може би, и ние въ тази държавна организация, която прѣдставлява Австрия. Въ всѣки случай, съ унищожението на една малка държава и замѣстването ѣ съ голѣма, опасността става голѣма за тази малка държава, която граничи съ голѣмата. И тази политика ние виждаме, че се прѣслѣдва систематически отъ тѣзи двѣ политически течения у насъ. Политиката, прѣдставлявана отъ насъ, политиката, която ни е завѣщана и отъ нашитъ революционери, политиката, която иска, щото Балканитъ да останатъ на балканскитъ народи, политика на балканското споразумѣние, на обединението на балканскитъ народи въ една федеративна република, тази политика, която е отхвърлена отъ васъ, тази политика, протѣвъ която се борите съ всички сили, все повече и повече ще дойде до убѣждението, че тази политика е единствено спасителна, защото тя е така сѣщо и политиката, която се не гради върху ничий култъ, която не търси да издига паметници за „Александъръ Невски“, или да издига паметници за Александра II или Вилхелма II, но която се базира върху жизненитъ интереси на балканскитъ народи — да живѣятъ, да растатъ, да се радватъ на своитъ богатства и по този начинъ да допринесатъ нѣщо за общочовѣшката култура. Но ние нима не виждате днесъ, че още въ този моментъ, когато не сте сигурни докъде ще бѣдатъ утрѣ вашитъ граници, какво ще стане съ българския народъ, хора по-практични, захватватъ да правятъ синдикати за вземане мина — отъ двѣ да ставатъ на четири мина, отъ четири на всички мина богатства въ нашата страна. Какво ще ми кажете? Това е независима България? Не. Още днесъ, когато цѣлото внимание е обърнато, както вие казвате, за защита на фронтветъ, цѣлото внимание е обърнато, за да се събератъ всички народни и природни сили, днесъ ние виждаме, че се посѣга на миннитъ богатства на страната. А съ нищо не можете да ни гарантирате, че утрѣ нима да турятъ рѣка и на нашитъ каси, и на нашитъ уста и да взематъ нашия трудъ. А стане ли това, вече е свършено съ България. Ва-

шата политика така сѣщо не отговаря на интереситъ на българския народъ. Така щото, ние виждаме, че тукъ около този въпросъ се борятъ двѣ политики, които действително желаятъ да си създадатъ култове, и ако политиката на русо-филитъ не желае, не позволява, да дава да се събори русо-филскиятъ култъ, защото е нужно съ този култъ да влиае върху масата, ние виждаме, че правителството, либералниятъ блокъ, противникитъ на тази политика да иска да си създадатъ другъ култъ; подъ маската на националността да вършатъ своята политика, политика, която нищо общо нѣма, както съ настоящето, така и съ бъдещето на българския народъ.

Г. г. народни представители! Ние, както виждате, не можемъ да се присѣдинимъ нито къмъ едната, нито къмъ другата политика. Ние не можемъ да се скриемъ задъ борбата за двама светии, ние изнасяме въпроса ясно и показваме, че задъ тази борба за светии се крие една широка, една много дълбока въ нашия общественъ животъ политическа борба. И затова обръщаме вниманието на тази частъ отъ българското общество, която действително има интересъ отъ независимостта на този народъ, че и двѣтъ тѣзи политики, скрити въ този моментъ задъ двама светии, сѣм гибелни, сѣм лоши, сѣм безполезни за народа. И ако е имало едно правителство или нѣколко, които да сѣм прѣскажи народнитъ пари, ние знаемъ по какъвъ начинъ сѣм събирани тѣ. Тѣ не сѣм събирани последично. Ние знаемъ, че когато общинитъ изпращаха своитъ бюджети до окръжнитъ управители, послѣднитъ зачеркваха пера за подпомагания на бѣднитъ, за подпомагане на болници, за подпомагане на болни общинари, въобще намаляваха ги, за да влишатъ суми за „Александъръ Невски“. По този насилственъ начинъ се събираха народнитъ пари. Никой не питане народа, когато отъ държавата се вземаха милиони, за да се даватъ за различни мрамори, за позлатени кубета, за различни плочи, надгробници и подписани отъ лица, които надали иматъ общо съ българския народъ. И слѣдъ всичко това, слѣдъ като построяватъ църквата и слѣдъ като я позлатяватъ, въ София, както сами знаете, започнаха да се раждатъ и малки Александъръ Невчета. (Смѣхъ) Всичко това иде да открие по какъвъ начинъ се създаватъ тѣзи кумири и тѣзи паметници, иде да открие, че тѣ не сѣм народни, и затуй този, който твърди, че народътъ ги е построилъ, че народътъ ги желае, той се гаври съ този народъ.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: Народътъ е само плащаль.

Ю. Юрдановъ: Народътъ даже не е плащаль, а е билъ насилъ краденъ, и по този начинъ храмътъ се е строилъ. Ако има отговорници, това сѣм тѣзи, които сѣм захванали постройката, това сѣм тѣзи, които отъ Министерския съветъ и Народни събрания сѣм отпускали пари за построяване на такива паметници, тогазъ, когато у насъ липсватъ други културни паметници. Ние нѣмаме училища, ние нѣмаме никакво работническо законодателство, ние нѣмаме никакъвъ макаръ и националенъ музей, ние нѣмаме абсолютно нищо.

И. Януловъ: Ние нѣмаме паметникъ, напр., на Христо Ботевъ.

Ю. Юрдановъ: Ние нѣмаме за нашитъ революционери нищо; обаче ние ограбнаме народа, за да създаваме всерѣлични параклиси, паркове изъ Плевенско, църкви и паметници тукъ и монастири по Шипка. Всичко това се прави. Защо? — Отъ признателностъ къмъ руския народъ. Въ началото имаше само признателностъ къмъ руския царъ, а сега вече захванаха да употрѣбаватъ и къмъ руския народъ. Нима освободителната война бѣше действително една война за освобождението на България, продиктувана отъ интереситъ на руския народъ? Не. Исторически фалшъ, историческа лѣжа е да се твърди, че Русия въ 1876 и 1877 г. е дошла на Балканитъ за освобождението на българския народъ. Рускиятъ монархизъмъ имаше нужда отъ тази война; рускиятъ монархизъмъ имаше нужда да пролѣе кръвта на своя народъ; рускиятъ монархизъмъ имаше нужда да отклони общественото мнѣние вжтрѣ въ страната, въ самата Русия, дѣто революционното течение и революционниятъ духъ все повече и повече никнѣха. Ако по-първитъ войни, прѣзъ миналия вѣкъ, Русия ги е водила като рускиятъ царизъмъ се е смѣталъ за наследникъ на Византия, то вече въ по-послѣднитъ войни, откакъ захвана зараждането на по-крупната индустрия въ Русия, вече се вмѣсваха интереситъ, ако мога така да се изразя, не на работническа Русия, не на революционна Русия, а на либерална Русия, на

буржоазна Русия, която има много повече интерес за изходъ на Сръбизмното море, отколкото старият руски царизъм. Тази историческа истина трябва да влезе въ главата на всеки българин — не трябва да се експлоатира само съ факти освобождението. Ние знаем отлично историята, ние знаем нашите революционери какъ се бориха, ние знаем Баташкото въстание, ние знаем Цариградската конференция, ние знаем така също, че руски синове паднаха тукъ. И къмъ този народъ, който също чака своето освобождение, който се е борилъ пръвъ цѣлия миналъ въкъ все по-силно и по-силно за своето освобождение отъ руския царизъмъ, къмъ този народъ, безспорно, имаме уважение, имаме почитание, както имаме къмъ всички потиснати и угнетени народи, отъ каквато националност и въра да сѣ тѣ. И ние винаги ще бъдемъ и сме съ руските революционери, съ руската работническа класа, за свободна Русия, за събаряване на руския монархизъмъ и царизъмъ. И ние нѣма да ставаме мостъ, нѣма да искаме да се въздигатъ всеразлични паметници и църкви, различни култове на този руски монархизъмъ, и по този начинъ да му даваме възможностъ да живѣе и още повече да намира причини, за да потиска овия народъ подъ формата било както е сега, за освобождението на поляците, сѣдъ като унищожиха поляците, било за освобождението на Галицийска Русия или подъ формата на всеразлични освобождениа, за които днесъ той говори. Тази идея трябва да влезе въ главата на нашия народъ. Тогава ние ще се отървемъ отъ това политическо суетвѣрие, русофилството, съ което, за съжаление, много сѣ ни играли мнозина сѣго изпользували, за да могатъ политически катери да дойдатъ посредствомъ външно закрѣпване, посредствомъ поддръжката на руската дипломация, да грабятъ властѣ у насъ, да изпользуватъ народнитѣ сили, народнитѣ сръдства, народнитѣ богатства, за свое лично и на партизанитѣ си обогатяване, което влияе извънредно злѣ за бъдещето на българския народъ и за неговата независимостъ. Не бихъ искалъ, г. г. народни прѣдставители, да се спирамъ и да показвамъ моменти отъ нашата история, когато всичко това е било така ясно, както сѣ моментитѣ отъ 1886 и 1887 г.; не бихъ искалъ така също да мина въ по-новата политика, откакъ се възцари, или се призна, по-харно, днешниятъ нашъ царъ въ 1894 г., за да ви покажа по какъвъ начинъ всичко това е било въ полза на тѣзи политически катери, въ полза на българския монархизъмъ, но не и въ полза на народа, на широката народна маса.

Ако е въпросътъ само за църквата, ако е въпросътъ да се прѣименова една църква, единъ отъ говорившитѣ оратори каза, че не би трябвало даже да се занимава Народното събрание. Азъ съмъ напълно съгласенъ и върно е, че не би трябвало да се занимава. Но не бива да спремъ тамъ. Ние отиваме по-нататкъ и казваме, че у насъ, както навредъ въ много държави, управляющитѣ класи и подраздѣлящитѣ се партии, които прѣдставляватъ тѣзи управляющи класи, иматъ три сили, чрѣзъ които държатъ народнитѣ маси въ подчинение и чрѣзъ които могатъ да тикнатъ народитѣ или къмъ погибелъ, или къмъ окончателно изтощение. Това сѣ законитѣ, това е църквата, това е милитаризмътъ. Религията, милитаризмътъ, законитѣ сѣ създадени въ интереса на тѣзи управляющи класи. И затова тамъ, къдѣто се въздигатъ култове на тѣзи три сили, чрѣзъ които се държатъ потиснати маситѣ, много често тѣ се изразяватъ подъ религиозна форма, въ църквитѣ. И ние — ние познаваме нашата програма — искаме църквата да бѣде отдѣлена отъ държавата. Ние твърдимъ, че религията въ днешно врѣме не е нищо друго, освѣтъ слуга, освѣтъ щипца на управляющата класа, за да може да натиска народнитѣ маси, тя е една отрова, която трови широкитѣ народни маси, ...

Обаждатъ се отъ дѣсницата: Хайде де.

Ю. Юрдановъ: ... тя е една заблуда, която държи народнитѣ маси въ подчинение и робство, като имъ сочи рай на небето, за да не видятъ пъкъла, въ който живѣятъ.

Д-ръ В. Черневъ: Левски бѣше калугеръ.

Ю. Юрдановъ: Калугеръ бѣше, но той бѣше противъ Бога.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Вие всѣ съ царе и богове имате работа — голѣми хора!

Ю. Юрдановъ: Религията не е нѣщо, което да не е подчинено на държавата, че религията не е нѣщо, което да не

служи за заблуда на широкитѣ народни маси, показва именно този фактъ, че днесъ не оставяте паството, не оставяте върующитѣ сами да издигатъ църкви, да издигатъ храмове, а вие налагате непременно да се издигне нѣкакъвъ храмъ, на който трябва да се даде такова и такова име, и да възцарятъ такива и такива светии. По този начинъ доказвате, както подчертахъ по-рано, че религията не е нищо друго, освѣтъ едно политическо сръдство на държавата, на управляющитѣ класи, за да държатъ въ подчинение народнитѣ маси.

Отъ дѣсницата: Широкитѣ.

Ю. Юрдановъ: И затова ние се боримъ и искаме, щото религията, църквата да бѣде отдѣлена отъ държавата, религията да е частно дѣло, държавата да не се бърка въ религиознитѣ вървания на широкитѣ маси и по този начинъ да бѣдемъ освобождени отъ грижата за построяване на всички тѣзи църкви, паметници, отъ всички тѣзи параклиси и амвои, които се създаватъ за смѣтка на народния грѣбъ, за да се заблуждава народътъ.

Г. г. народни прѣдставители! Вие виждате, че прѣименоването, което се желае, е едно желание продиктувано отъ интереситѣ, ако мога така да се изразя, на подмладения ужъ български национализъмъ, който е издигналъ въ своята душа, или, по-харно, носѣ на своитѣ плещи единъ другъ култъ — българския монархизъмъ. Тѣзи сѣ двата фактори, които дѣйствително желаятъ да замѣнятъ едно суетвѣрие чуждо съ друго, което ужъ, както казватъ тѣ, е домородно, наше. И азъ нѣма да събъркамъ, ако кажа, че въ това промѣнение или въ този курсъ на политиката играе голѣма роля българскиятъ монархизъмъ, който има интересъ, ...

Г. Кирковъ: Да нѣма двама освободители въ България.

Ю. Юрдановъ: ... да нѣма двама освободители, който иска да замѣни единъ освободителъ съ себе си. И, както днесъ ние сами виждате, вече такива малки все различни паметниците има изъ Македония и сръбскитѣ градове...

С. Златевъ: Утрѣ ще съборятъ и тѣхъ.

Ю. Юрдановъ: ... има имена на улици, булеварди, площади, гори, планини и пр. Това е именно желанието на българския монархизъмъ. И днесъ, когато виждате, че вниманието е обърнато другадъ, днесъ, когато виждате, че активниятъ български народъ се намира подъ орѣжѣ по българскитѣ фронтове, днесъ тази рѣчъ, която ужъ сѣ създали тѣзи апостоли Кирилъ и Методий, се намира подъ опеката на нѣколко души, които надали знаятъ български, ...

И. Януловъ: Цензурата — много право.

Ю. Юрдановъ: ... различни цензори, които знаятъ да пишатъ писма, че, ако не се съгласите съ това, ще спремъ въстаника, които позволяватъ да се лише това, което тѣмъ харесва и най-сетнѣ ви казватъ: „Нѣмаме врѣме да отидемъ заради васъ на фронта“. (Смѣхъ) Да, това сѣ българскитѣ цензори. Недѣйте се смѣ, г-да, а трябва да се червите. Тази рѣчъ, за която искате да увѣковѣчите паметта на Кирилъ и Методий, е турната подъ опеката, подъ ножа на Александъръ Невски. Днесъ не може да се напише нищо. Ако вашитѣ дѣна гладуватъ, ако цѣлиятъ български народъ гладува, ако различни народни прѣдставители взиматъ съ вагони захаръ и я продаватъ по 6 л. кг., ако нѣма хлѣбъ, ако нѣма масло, ако нѣма брашно, ти не можешъ да пишешъ за това. Защо? Защото имало цензура, не бива да пишешъ на езика на св. св. Кирилъ и Методий, на които искате да турите името тукъ на вѣчни врѣмена. Днесъ нищо не можешъ да пишешъ, днесъ имашъ само едно право: да вземешъ въжето и да го метнешъ около шията си. (Общъ голѣмъ смѣхъ. Глъчка)

Д-ръ К. Провадалиевъ: Защо стоимъ още?

Ю. Юрдановъ: Днесъ ние чуваме да ни се казва: да обновимъ България. Съ какво?

Нѣкой отъ лѣвицата: Като промѣняваме имена.

Ю. Юрдановъ: Като промѣняваме имена! Е добръ, най-сетнѣ може да ни се прѣдложи да промѣнимъ името и на България?

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: А-а-а!

И. Г. Поповъ: Никога.

Ю. Юрдановъ: Обновлението на България съ промѣна на имена ли става? Ние виждаме днесъ, че съ всеразлични постановления Министерскиятъ съвѣтъ, правителството се сѣща за всичко, но то не се сѣща да внесе закони за закрила на работническия трудъ, правителството не се сѣща да възнагради, поне отъ тази война, когато се върнатъ работниците...

И. Г. Поповъ: Има такива закони.

Ю. Юрдановъ: ... не се сѣща да нареди законодателство, което да защити работническия трудъ така, както капиталистътъ ще намѣри широки граници, както капиталистътъ е намѣрилъ вече голѣми печалби за себе си.

И. Януловъ: Концесии ще се даватъ.

Ю. Юрдановъ: Вие днесъ сте повикали цѣлия работенъ народъ, повикали сте цѣлата работническа класа да върви да се бие за една чужда кауза (Протести отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Днесъ вие го държите въоръженъ чрѣзъ законитъ, чрѣзъ военнитъ сѣдилища, държите го чрѣзъ застрѣлване. Е добръ, работническата класа може да мръ, нея не я е страхъ отъ смъртта. Но съ какво ще я посрѣщнете, какво ще ѝ дадете когато се върне? Прѣзъ това врѣме ѝ давате скѣпъ животъ, давате ѝ смъртъ, давате ѝ болести. Когато се върне съ какво ще я посрѣщнете?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Съ лаврови вѣнци.

Ю. Юрдановъ: Съ лаврови вѣнци! Дръжте ги за Васъ, г. Момчиловъ. — Вмѣсто да обновяваме България съ всеразлични имена и съ замѣстването на едно съвѣрше съ друго, по-хубаво, по-належащо и по-полезно е да се създадатъ работнически закони, за закрила на работническия трудъ, да се създаде въ този моментъ евтинъ животъ. Ние виждаме, че постоянно ни се говори: ха, комитетъ ще има. И даже г. министърътъ тукъ каза, че всички партии, влѣзли въ комитета, съ изключение на тѣснитъ социалисти, за да иматъ право да критикуватъ. Влѣзхоа всички, но сега и всички ще бѣгатъ. Защо? Защото се видѣ, че е една комедия, че е една игра, нѣщо повече — една шарлатания, защото именно съ залъка на този народъ се играе. Вмѣсто всичко това да се прави, вмѣсто да се създадатъ закони за поевтиняване на живота, ние виждаме, че се бърза съ промѣняване, съ унищожаване на едни култове и замѣстването имъ съ други. Бързатъ си хората, подготвятъ си работитъ за бѣдацето. „Хайде да свършимъ сега — врѣмната сѣмъ мѣсти, врѣмната сѣмъ лоши, врѣмната сѣмъ такива, че който мръдне, има воененъ съдъ, тамъ сме сигурни, сега можемъ да вършимъ всичко“. Но това, което е полезно за страната, това, което е полезно за народа, за населението, виждаме, че не се върши.

Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ние, нашата парламентарна група, изказваме своето възмущение именно противъ това нехайство къмъ широкитъ народни маси и специално къмъ работническата класа. Нашата парламентарна група не може да одобри, не може въ този моментъ да даде своя вотъ за едни такива промѣнявания, нито пъкъ може въ този моментъ да каже, че дѣйствително такива паметници трѣбва да съществуватъ. Това, което е било, ние изнасяме, че то е сторено въпрѣки волята на българския народъ, че ние бихме желали всички тия паметници не да останатъ църкви и паметници на заблудата, а би било по-добръ да се обрнатъ въ други нѣкои народополезни и просѣтителни учрѣждения и заведения, отъ които много по-голѣма полза ще има българскиятъ народъ, отколкото отъ създаване, запазване и прѣмѣнуване на подобни паметници.

Съ това, г. г. народни прѣдставители, завършвамъ, като повтарямъ, че въпросътъ, който се повдига, въпросътъ, който разкри, че дѣйствително у насъ има нѣщо гнило, въпросътъ, който докара, цого да се сблъскатъ тѣзи двѣ голѣми течения у насъ, показва едно: че отъ всички тѣзи събития ние, като-че-ли, не сме се научили нищо, че всички тѣзи събития, като-че-ли, нѣма да дадатъ урокъ на нашитъ политически партии, че тѣ не могатъ още да се отърсятъ отъ своитъ стари прийоми, отъ своитъ стари вѣрвания, отъ своитъ стари борби, и че всичко това, което вършатъ, не е въ полза на българския народъ, а е за негова врѣда. И въ името именно на този народъ, ние издигаме нашия гласъ, като сочимъ, че

спасението на народа ще бѣде не въ издигането на паметници, въ слѣдваната политика на правителството или опозицията, а пѣтътъ на спасението ще бѣде: да не позволяваме на Балканитъ да се унищожаватъ народитъ, да не позволяваме на Балканитъ да стапятъ великитъ сили, да запазимъ Балканитъ за балканскитъ народи, и по този начинъ да създадемъ именно обединението на балканскитъ народи, за защита на тѣхнитъ общи културни и национални интереси. (Ражкоплѣскане въ крайната дѣвица)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ за промѣняване името на храма „Александъръ Невски“ въ „Кирилъ и Методий“, по който законопроектъ ние отначало мислѣхме никакъ да не вземаме думата, защото не прѣдполагаме да има каквато и да е опозиция по този въпросъ, даде поводъ въ Народното събрание да се изкажатъ всички парламентарни групи върху основитъ на тѣхната политика, и да се дадатъ най-подробни обяснения върху онѣзи двѣ течения въ досегашната наша външна политика, които сѣ известни у насъ подъ названието „русофилство“ и „русофобство“ или „австрофилство“.

Трѣва да констатирамъ тукъ, заедно съ прѣдговорения, че дѣйствително, откакъ ние се намираме въ тази ограда, въ всички сесии, досега никога по тѣзи въпроси партиитъ не сѣмъ се изказвали така положително и така подробно, както онзи день, и както ще се изкажатъ днесъ. И въ това отношение засѣданието на Камарата отъ 2 мартъ и особено днешното, споредъ моето схващане, иматъ голѣмо значение въ обяснението на външната политика на всички политически партии въ България. Всичко това, което би трѣбвало да се говори по отговоритъ на троннитъ слова, ние го чуваме да се говори, по отношение висшата политика на партиитъ, въ дебатитъ по този законопроектъ.

Отъ една страна, русофилскитъ партии или партиитъ съ русофилска тенденция, именно: прогресисти, народняци, демократи, земледѣлци, радикали и широки социалисти, като взеха поводъ отъ този законопроектъ, дойдоха да застапатъ и сега-сега на смѣщото становище, на което тѣ сѣмъ стояли отъ години наредъ и да изобличаватъ управляющата либерална концентрация въ нейната политика, която тя е водила досега. А прѣдставителъ на тѣснитъ социалисти, като осжда русофилската политика, отъ своя страна, не счита за възможно да даде гласа си за този законопроектъ, защото, споредъ неговото мнѣние, сега трѣбвало да се занимаваме не съ подобни законопроекти, а съ законопроекти и актове, които биха могли да докаратъ цѣлостта на балканскитъ народи и тѣхното обединение въ една балканска конфедерация.

Г. г. народни прѣдставители! Дебатираниятъ законопроектъ може да има двѣ страни: едната е религиозна-правова, другата е политическа. Азъ тѣмъ така се и разглежда отъ ораторитъ на опозицията, а послѣдниятъ ораторъ му даде изключително политическо значение.

Религиозната страна на въпроса се заключава въ слѣдующето: първо, подходяще ли е наименованието „Александъръ Невски“ на онзи великолѣпенъ храмъ, който ние виждаме изграденъ въ столицата, близо до Народното събрание; второ, има ли право Народното събрание да промѣня названието „Александъръ Невски“ на „Кирилъ и Методий“, и трето, може ли да съществуватъ два храма посветени на едно и също име.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ не само отсега, откакъ е внесенъ този законопроектъ, но отдавна, отъ години съмъ се чудилъ, какъ, наистина, е дадено на този храмъ названието „Александъръ Невски“. Защото, доколкото азъ зная, Александъръ Невски е признатъ за светецъ само отъ руската църква — нито отъ българската, нито отъ грѣцката, нито отъ ромѣнската, нито отъ никоя друга източно-православна църква. А безспорно е, че за да се посвети единъ храмъ на името на единъ светия, трѣбва, прѣди всичко, непрѣмѣнно този светия да бѣде признатъ за таквъ отъ онзи църква, въ територията на която ще бѣде построенъ този храмъ. Какъ ние можемъ да признаваме и освещаваме едно название на храмъ на името на светия, когото църквата не признава? Александъръ Невски, като светия, въ никоя наша църква не се поменува.

К. Василевъ: Въ нашия календаръ го има, г. Панайодовъ.

В. Коснички: Въ земледѣлския календаръ го има.

Прѣседателствуващ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

К. Панайотовъ: Моля, моля! Вие на календаритѣ не дѣйте гледа, защото календаритѣ се съчиняватъ отъ тѣзи, които ги издаватъ и които искатъ да ги продаватъ. Вие ми покажете единъ актъ, едно рѣшение на нашата църква, съ което да е признатъ Александъръ Невски за светия. Защото, г. г. народни прѣдставители, светиятѣ не могатъ, хаменъ току-така да се признаватъ мълчаливо; не може който си ще, да обявява нѣкого за светия и слѣдъ това този светия да се признава. При Русчукъ, напр., има единъ островъ въ Дунава, който наричатъ островъ „Св. Матей“. Защо? Защото Матей Стойковъ — лейтенантъ ли е, какъвъ е — е потопилъ тамъ нѣколко мауни и се образувало островъ, та го нарекли „Св. Матей“. Значи ли, че този човѣкъ е светия? Та, искамъ да кажа, че за да може единъ храмъ да се посвети на името на единъ светия, този светия трѣбва да бѣде признатъ изрично и категорично съ нѣкое рѣшение на църквата. Такова рѣшение за Александъръ Невски не съществува.

Но казватъ, че храмътъ е построенъ въ паметъ и на името на императора Александъръ II, нашиятъ освободителъ. Споредъ черковнитѣ канони, г. г. народни прѣдставители, храмъ не може да бѣде построяванъ на името на единъ човѣкъ, билъ той князь, билъ той императоръ. Нему, за благодарностъ, може да бѣде построенъ паметникъ, може да бѣде построено едно богоугодно заведение, може да бѣде създаденъ единъ фондъ.

К. Василевъ: Ами царь Борисъ български, г. Панайотовъ?

К. Панайотовъ: Но да се построи храмъ на името на едно лице, па било то и царь, това е недопустимо отъ канонитѣ на черквата. Може да бѣде построенъ храмъ на името на единъ светия, чието име носи това лице. Ако, обаче, този светия не е признатъ отъ черквата на държавата, въ територията на която трѣбва да се построи храмътъ, такъвъ храмъ не може да бѣде построенъ и, впоследствие, осветенъ на туй име.

Т. Ноевъ: Ама хората го построили.

К. Панайотовъ: Но казвате: „Хората го построили: хората това нѣщо го рѣшили на врѣмето, какъ ние сега да го изменимъ?“ Хора ако сѣ рѣшили това нѣщо, пакъ хора ще рѣшатъ да го изменятъ. Ако това нѣщо го е рѣшило така Народното събрание нѣкога, отново ще го рѣши по другъ начинъ Народното събрание. Но онзи день висе чухте, че въ сжшностъ такова рѣшение на Народното събрание нѣма. Има само единъ завѣтъ на Учрѣдителното събрание, който завѣтъ впоследствие е обсъжданъ тукъ, отъ Народното събрание, безъ да се вземе рѣшение. Гласове се чули: „съгласни“, други — „несъгласни“ и т. н., но въ всѣки случаи, формално рѣшение не е било взето. Но азъ даже и не държа на това: азъ допушамъ, че има завѣтъ на Учрѣдителното събрание и рѣшение на обикновено Народното събрание. Това не значи, че това, което е рѣшено тогава, сега не може да бѣде отменено и рѣшено иначе. Ако чувствата тогава на онѣзи народни прѣдставители сѣ имъ диктували да възприематъ това название, макаръ и погрѣшно, ако никой тогава не е обърналъ внимание на неправомерността на това рѣшение, нима ние не можемъ сега, подиръ 38 години, да забѣлжимъ една грѣшка, да забѣлжимъ една несъобразностъ съ канонитѣ на черквата и съ сегашнитѣ наши възражня, да отменимъ това рѣшение и да вземемъ друго рѣшение? Не трѣбва да забравяме, г. г. народни прѣдставители, че тогава, когато е направенъ този завѣтъ, тогава, когато се е обсъждалъ тукъ въпросътъ отъ Народното събрание, тогава всичко това е ставало подъ прѣсното впечатление на освобождението на България, тогава, когато наистина много хора виждаха въ лицето на Александра II даже единъ светецъ. Тогава мнозина отъ насъ, които тукъ засѣдаваме, не сѣ били още родени, други сѣ били дѣца, които пѣхемъ най-много и винаги пѣсенята:

„Руский царь е на земята
„Най-великъ, отъ всички прѣвъ;
„Руситѣ сѣ наши братя,
„Наша плътъ и наша кръвъ.

„О, бѣди ни покровитель,
„И защитникъ и спаситель,
„Ти, държавни руски царь,
„Православенъ господарь!“

Тази бѣше пѣсенята, която тогава дѣцата пѣха, било когато посрѣщаха когото и да е, било на паради, на събрания, на концерти и т. н. Оттогава се мина много врѣме, изтече много вода, ние сме свидѣтели на много събития, и никѣдъ вече въ България нѣма да чуе да се пѣе пѣсенята: „Руский царь е на земята . . .“

С. Златевъ: Ама и ти не си я забравилъ.

К. Панайотовъ: Днесъ вие чувате 3-4-годишни дѣца да пѣятъ, заедно съ войницитѣ, пѣсенята „Съюзници-разбойници“.

С. Златевъ: И утрѣ ще ги пѣемъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега е прието да се пѣе „Да живѣй дѣдо Радославовъ . . .“

Прѣседателствуващ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Ама, г. Сакаровъ, оставете тѣзи заклички!

К. Панайотовъ: А тѣзи съюзници-разбойници сѣ съюзници на Русия, на руския монархизмъ, както го наричатъ, на руския царь и се сражаватъ заедно съ неговитѣ войски. Можемъ ли ние сега, г. г. народни прѣдставители, да нѣмаме всичко това прѣдъ видъ? Можемъ ли ние сега да разсждаваме съ смѣшия умъ, да имаме смѣшитѣ чувства, каквито е имало прѣди 38 години? Това би било неестествено, това би значило ние да заглушимъ у себе си всичкитѣ чувства, които оттогава досега сѣ се набрали, и да дойдемъ да разсждаваме още съ младенческитѣ чувства на българския народъ къмъ неговитѣ освободители.

Ето защо, г-да, да не е чудно на онѣзи, които подмѣтатъ: „Създали сѣ го на врѣмето хората, вие сега какво ще направите?“ Ние сега ще отменимъ това рѣшение, ако го има, и ще вземемъ друго рѣшение. Можете ли вие да претендирате болшинството да има смѣшитѣ чувства, както оппозицията? Не.

К. Лулчевъ: Тѣ прѣкратиха дѣлото на стамболовиститѣ, та името ли нѣма да изменятъ!

К. Панайотовъ: Можете ли да поддържате, че, споредъ конституцията, болшинството на Народното събрание не прѣдставлява болшинството на народа?

Д-ръ Н. Сакаровъ: И дума нѣма — разбира се, прѣдставлява.

К. Панайотовъ: Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, ние, отъ всичкитѣ обстоятелства, които имаме прѣдъ себе си и които обсъждаме, намираме: първо, че неправилно е дадено, отъ точка зрѣние на каноническото право, названието „Александъръ Невски“ на този храмъ, защото Александъръ Невски не е светия, признатъ отъ нашата черква, и второ, че Народното събрание е напълно властно да даде друго име на този храмъ, ако то намѣри за добръ.

Г. Данаиловъ: Кога ще празнува нашиятъ приятелъ Александъръ Недевъ своя празникъ, ако не е признатъ той светия?

Министъръ Ж. Бакаловъ: Когато празнува и г. Малиновъ своя.

Прѣседателствуващ д-ръ И. Момчиловъ: На 17 мартъ, когато е „Алексий човѣкъ божий“.

К. Панайотовъ: Сега, г. г. народни прѣдставители, когато, съ изживдението на българския народъ, съ сумитѣ, отпушани отъ общини, окръжия и отъ държавния бюджетъ, ние виждаме прѣдъ себе си изграденъ единъ великолѣпенъ храмъ, какъвто нѣма другъ на Балканския полуостровъ, ако ние намѣримъ нѣкоя по-възвишена идея, ако ние намѣримъ нѣкои по-възвишени народни влѣчения, които трѣбва да бѣдатъ увѣковѣчени, не можемъ ли ние да туримъ на този храмъ име, което да напомня тази идея, тѣзи влѣчения, тѣзи стремления на българската нация, което най-подхожда, за да ги увѣковѣчимъ?

Освобождението на България е само единъ актъ отъ борбитѣ на българския народъ за неговата независимостъ. Тѣзи борби сѣ почнали не отъ прѣди 40—50 години. Борбитѣ на българския народъ за неговата свобода и независимостъ датираатъ още отъ прѣди 500 години, още веднага

слѣдъ завладѣването на България отъ турцитѣ. Защото слѣдъ покоряването на България, българскиятъ народъ не е прѣставалъ нито за една минута да се бори за своята свобода и за своята независимостъ. Наистина, тази борба въ разнитѣ врѣмена не е била една и съща, защото тя е трѣбвало да се съобразява съ епохата, въ която се е водѣла. Въ самото начало на нашето робство борбитѣ на българския народъ за независимостъ се проявяваха въ мѣстни въстания, ръководени било отъ нѣкои запазени още членове отъ царския родъ, било отъ нѣкои боляри, било отъ нѣкои видни патриоти или даже патриотки. Съ течение на врѣмето, когато бѣха унищожени всички слѣди на българскитѣ царски родове, когато настана мрачната епоха на потисничеството, на черното турско иго, тогава борбата на българския народъ за неговата свобода и независимостъ се проявяваше въ онѣзи мѣстни движенија, които се ръководѣха отъ хайдушкитѣ чети. Тѣзи хайдушки чети, които събрали по 10 или 15 на едно мѣсто, ръководени отъ мѣстни хора опитни, познаващи и условията, и земята, дѣто тѣ се борятъ, въ продължение на два вѣка поддържаха духа на свобода и независимостъ у българския народъ, поддържаха го по единъ начинъ, който може да измисли само инстинктътъ на българския народъ, т. е. съ нападения върху мѣстнитѣ притѣснители, съ ограбване на чиновницитѣ, които сѣ прѣнасяли царската казна, царскитѣ книжа и пр. И съ създаване на легендарни подвизи, които послѣ сѣ били възпѣвани въ народнитѣ пѣсни и които сѣ вдъхвали духъ на свобода у българина още отъ дѣня на неговитѣ пеленачески години, когато неговата баба или майка сѣ пѣли пѣсни за славнитѣ подвизи на българскитѣ хайдути.

Слѣдъ тази епоха, т. е. народни прѣдставители, настава епохата на революционната дѣятелностъ, ръководена отъ революционния комитетъ въ Букурещъ. Тогава почнаха да се образуватъ по-многочислени чети, съ по-големо име въ страната, които чети се опитваха да създадатъ общо народно движение; такива бѣха четитѣ на Филипъ Тотю, Стефанъ Караджа, Хаджи Димитиъръ, Христо Ботевъ и други по-малки чети. Дѣятелността на тѣзи чети се завърши съ легендарния подвигъ на Христо Ботевъ въ Врачанския окръгъ, пѣсни за когото се пѣятъ и досега. Този народенъ герой, който е герой не на социалиститѣ, както го мислятъ тѣ, а е герой на българскитѣ буржоазни партии, защото борбата, която се водѣше тогава отъ българския народъ и начело на която стояха Любенъ Каравеловъ, Ботевъ, Бенковски, Левски, Стамболовъ и други, бѣше борба, водена отъ българскитѣ буржоазни партии, защото социализмътъ въ България тогава още нито тукъ, нито въ външитѣ наши прѣдставители не съществуваше.

Д-ръ Н. Сакаровъ: А буржоазни партии имаше ли тогава?

К. Панайодовъ: Освенъ това, т. е. народни прѣдставители, не трѣба да забравяме, че за нашата политическа независимостъ е много способствувала и борбата за нашето духовно освобождение, която така сѣщо е почнала много отдавна — още отъ отца Паисия, продължила се е упорито и се е свършила съ добиване ферманъ за създаването на български екзархатъ въ 1870 г.; борба, която и впоследствие се водѣ още въ Македония за добиване нови епархии, нови свободи на българската църква.

Но, борбата за постижението на българскитѣ идеали не се свърши съ освобождението на България; тя се продължи дотогава, докогато ние не можахме да видимъ и освободението на Македония. И въ тази борба българскиятъ народъ даде колосални материални и човѣшки жертви. Борбата на македонскитѣ революционери е погребала въ македонскитѣ планини хиляди герои, а деветъ войни, които ние водихме — Балканската и сегашната — така сѣщо погребва въ българскитѣ полета и планини още хиляди герои. И най-сетнѣ ние видѣхме съ очитѣ си осъществяването българския идеалъ — освобождението на Македония, обединението на българското племе.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Дай, Боже, да се запази!

К. Панайодовъ: И ние, които отчасти сме изучавали борбата на българския народъ по наша история, а отчасти сме и свидѣтели на тая борба, мислимъ, че най-великодушниятъ храмъ, който имаме съграденъ у насъ въ България, трѣба да бѣде посветенъ именно на тази многовѣковна борба на българския народъ за неговата свобода и за неговата независимостъ; на борбата на българския народъ за неговото духовно възраждане и политическо освобождение. Ето защо, туй рѣшение ни се диктува именно отъ

желанието да създадемъ въ паметъ на нашето възраждане и освобождение нѣщо великодушно, каквото може да бѣде храмътъ, който ние искаме да се нарече на имената на нашитѣ народни просвѣтителѣ — „Св. св. Кирилъ и Методий“. Но тѣзи имена сѣ съединени въ нашата история и съ други важни събития. Равноапостолитѣ Св. св. Кирилъ и Методий, солунскитѣ братя, по произхождение македонци, сѣ тѣзи, които дадоха писмеността на българския народъ, ...

Д-ръ Н. Сакаровъ: И на руския.

К. Панайодовъ: ... която писменостъ се прѣнесе отъ България и въ другитѣ славянски народи, съ изключение на западнитѣ славяни. Запазването на България като независима нация, като народъ, се дължи на двѣ причини: първо, на нашата християнска църква, и второ, на нашата особена писменостъ — славянска азбука. Каквото значение има въ нашата история дѣлото на Царъ Бориса, който покрѣсти българския народъ, сѣщо таково значение има и дѣлото на светитѣ равноапостоли Кирилъ и Методий, които създадоха българската писменостъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И тримата сѣ светии.

К. Панайодовъ: Защото тѣзи два фактора, християнската религия и писмеността, създадоха едно обособение на българския народъ на Балканския полуостровъ, вслѣдствие на което, слѣдъ покоряването на България отъ турцитѣ, българскиятъ народъ, благодарение на това, че бѣше вече възприелъ християнството, не можа да бѣде подведенъ изцѣло подъ мохамеданството и освѣнъ това, благодарение на неговата писменостъ, той запази особеноста на свои езикъ и не бѣ принуденъ да вземе грѣцката писменостъ, която, ако бѣхме възприели, можеше да попрѣчи многократно за запазването на българския народъ като отдѣлна нация.

Слѣдователно, т. е. народни прѣдставители, имената на равноапостолитѣ Св. св. Кирилъ и Методий сѣ свързани и съ запазването цѣлостта на българския народъ. Тѣ дадоха на човѣчеството единъ народъ, който запази своята самостоятелностъ, своята самобитностъ и своята особена култура; слѣдователно, тѣ дадоха на човѣчеството единъ политикъ въ културното му развитие. Ето защо, ние, ръководени отъ мисълта да увѣковчимъ на вѣчни врѣмена борбитѣ на българския народъ за неговото освобождение, независимостъ и културното значение на дѣлото на равноапостолитѣ Св. св. Кирилъ и Методий, рѣшаваме да посветимъ великодушния храмъ въ София на тѣхнитѣ имена. Всички други обяснения, които вие търсите, всички други подозрения, които се подмѣтатъ отъ тукъ или отъ тамъ, че тукъ имаме нѣкакъвъ капризъ, че имаме желание да се угоди на нѣкого, всичко това сѣ празни приказки. Мотивитѣ на правителството и на болшинството, което го поддържа, сѣ тѣзи, които азъ изказахъ.

Азъ мисля, т. е. народни прѣдставители, че съ казано до тукъ свършихъ съ религиозно-правовата страна на този въпросъ. Ще ми позволите да кажа сега нѣколко думи и по политическата страна на въроса, и да се опитамъ да направя нѣкои възражения върху атакитѣ на русофилската оппозиция.

Много се е говорило и писало за русофилство и русофобство; и отъ едни то се разбира по единъ начинъ, отъ други — по другъ начинъ. Нѣкои мислятъ, че русофили сѣ тѣзи, които обичатъ само руския народъ, а други мислятъ, че русофоби сѣ тѣзи, които въ душата си мразятъ руския народъ. Въ сжщностъ и русофилството и русофобството, като политически течения у насъ, иматъ въ основата си свършено друго нѣщо. Русофилството у насъ се е създадо на почвата, на която сѣ стояли онѣзи политически партии, които винаги сѣ проповѣдвали, че ние можемъ да вървимъ и трѣба да вървимъ само съ Русия, че безъ Русия, България не може да съществува, и че, слѣдователно, въ всичкитѣ свои начинания ние, като държава и като народъ, трѣба да се съобразяваме съ волята и желанието на рускитѣ ръководящи кръгове, на руската дипломация.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е едно суевѣрие, което нѣма цѣна за политиката.

К. Панайодовъ: Да, но това е русофилството. Всѣки пъкъ, който се противопоставя на туй разбиране интереситѣ на България, русофилитѣ го наричатъ русофобъ, безъ да обръщатъ внимание какво той поддържа. Имало е и има пъкъ друго течение, единъ отъ последователитѣ на което

съмъ и азъ, който поддържамъ отъ 20 години насамъ, отъ когото съмъ влѣзалъ въ политическитѣ борби, че интереситѣ на България диктуватъ да бждемъ, колкото е възможно, по-далечъ отъ волята и желанието на руската дипломация, да се стремимъ, колкото е възможно повече да възпрѣпятъствуваме на влиянието на руската дипломация на Балканския полуостровъ, защото ние считаме, че интереситѣ на България не съвпадатъ съ интереситѣ на Русия на нашия полуостровъ. Тѣзи, които поддържатъ това становище, не значи, че сж русофоби, че правятъ това нѣщо отъ омраза къмъ Русия. Много отъ тѣхъ могатъ да бждатъ по-искрени русофили, въ смисълъ на обичъ къмъ руския народъ, отколкото патентованитѣ русофили, обаче това никакъ не имъ прѣчи да поддържатъ, че България трѣбва да води политика самостоятелна, независима отъ политиката на Русия, и че трѣбва въ всѣки моментъ да се противопостави на домогванията на Русия на Балканския полуостровъ. Основата на русофилството, първиятъ и последниятъ аргументъ на нашитѣ русофили е освобождението на България. Тѣ казватъ: „Нашъ ни освободи Русия, ние трѣбва да вървимъ съ Русия“. Всѣки, който вземе да направи малко критика на задачитѣ на руската империя при освобождението на България, тѣ го наричатъ русофобъ, тѣ казватъ, че той мрази руситѣ, че той това прави отъ омраза къмъ Русия, и на никого не позволяватъ да каже каквото и да е за това — защо е станало това освобождение, какъ е станало, какви цѣли е имало и т. н. И ние тукъ чухме онзи день г. Костурковъ да казва, че той е обиколилъ много села и градове въ България и наврѣдъ се убѣдилъ, че чувствата на българския народъ клонятъ къмъ Русия. Слава Богу, и азъ съмъ обикалялъ села и градове въ България, и азъ съмъ държалъ политически рѣчи на митинги и частни събрания, и азъ врѣдъ съмъ проповѣдвалъ обратното, че интереситѣ на България...

Х. Славейковъ: А-а-а!

К. Панайодовъ: Съвършено явно, г. Славейковъ!

Нѣкой отъ земеделската група: Като министъръ правили ли сте, г. Панайодовъ?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни)

К. Панайодовъ: Моля, моля! — Всички мои избиратели знаятъ, че азъ винаги съмъ поддържалъ, че интереситѣ на България не съвпадатъ съ интереситѣ на Руската империя, и че, следователно, България трѣбва да защитава своитѣ интереси, даже тогава, когато тя срѣща прѣчки отъ Русия. И азъ съмъ намиралъ одобрение въ своитѣ избиратели, получавалъ съмъ тѣхнитѣ гласове, и съмъ констатиралъ, че тамъ, дето азъ съмъ се явявалъ и съмъ държалъ събрания, успѣвалъ съмъ да убѣдя моитѣ слушатели въ истинността на нашитѣ политически убѣждения.

С. Костурковъ: Никога като опозиционеръ не сте дошли въ Народното събрание. Тодкова сж ви и избирали!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви, г. Костурковъ.

К. Панайодовъ: Г. Костурковъ, дали азъ съмъ дохождалъ въ Народното събрание като опозиционеръ или не, не важи. Важно е едно нѣщо, че азъ никога не съмъ състѣнявалъ да изказвамъ своитѣ възгледи прѣдъ народа, и съмъ срѣщалъ одобрение отъ моитѣ слушатели.

С. Костурковъ: И затова не сж ви избрали.

К. Панайодовъ: Нѣщо повече. Азъ не съмъ ималъ случай, даже съ истински русинъ да водя разговоръ повече отъ два часа, и да не убѣдя този истински русинъ въ правотата на нашата политика. (Смѣхъ въ лѣвия центръ.) Нѣма защо да споменавамъ имена. Азъ съмъ ималъ случай да разубѣждавамъ стари българи, които сж имали гайвиско мнѣние за политиката и за силата на Русия, които не сж допусkali и дума да се каже, че можемъ да отидемъ противъ Русия, да ги убѣди, че политиката на нашитѣ русофилски партии въ България е била криза политика, че тя е водила България въ неправиленъ пътъ, и че, напротивъ, политиката на либералната концентрация е тази, която води България по правия пътъ.

Г. г. народни прѣдставители! Руската империя въ своя исторически животъ е имала ето какви посоки на дѣйтел-

ностъ. Слѣдъ като московското царство се засили и обедини слабитѣ руски княжества, когато на прѣстола асѣши Петъръ Велики, той се обърна, прѣди всичко, на сѣверъ, да завладѣе брѣговетѣ на Балтийското море. И когато успѣ да направи това нѣщо, Петъръ Велики завѣща на бѣдациитѣ поколения на руския народъ нови идеали, нови задачи — това е югътъ, това е Черното море, Босфорътъ и Дарданелитѣ. Въ цѣлия руски народъ има едно вѣрване, тѣ казватъ така: „Петъръ Велики е завѣщалъ на руския народъ освобожданието на Ерусалимъ отъ мюсюлманското иго и забвѣдането на кръста на черковата „Св. София“ въ Цариградъ“.

Д-ръ Н. Сакаровъ: То онова е друго, а сега — за да минаватъ стокитѣ.

К. Панайодовъ: Това е единъ вещенъ идеалъ на руския народъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вѣрно.

К. Панайодовъ: Право или криво, въ всѣки случай, това е билъ неговиятъ идеалъ. За постижението на този идеалъ, слѣдъ Петъръ Велики, като се поине отъ Екатерина II, и Александъръ II, и сега при Николая II, се водятъ редъ кръжави борби отъ страна на Русия съ Турция за завладѣването на Цариградъ, Босфора, Дарданелитѣ и прѣвръщането на Черно море въ руско езеро.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Като Каспийското.

К. Панайодовъ: Въ тия борби Русия е вървѣла полека, по послѣдователно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И все си е чупила главата.

К. Панайодовъ: Азъ ще моля г. Сакарова да не дърдори много, защото не се минаватъ и двѣ минути да не ме прѣкъсва. Азъ не обичамъ да прѣкъсвамъ, и бждете увѣрени, че нѣма да ме опрете да си изкажа моитѣ мисли. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звѣни)

К. Панайодовъ: Руската империя е вървѣла, както казахъ, къмъ осмѣствяването на този идеалъ много полека, но много послѣдователно. Тя е вървѣла по пътя на отслабването на турската империя, по пътя на цѣпенето на извѣстни части отъ организма на Турция, по пътя на нейното отслабване, за да може при всѣко стѣлкнувание Русия да бжде по-силна, а Турция по-слаба, за да може по-скоро да побѣди Турция и да откъсне отъ нея още нови парчета. Така стана съ завладѣването на Кримското ханство, на Кавказъ, на Бесарабия; така стана съ освобожданието на Ромѣния и Молдова, съ освобождението на Сърбия и Гърция и най-сетнѣ съ освобождението на България. Турската империя прѣди три столѣтия се простирала, както знаете, близо до Виена, близо до Киевъ, владѣше цѣла Бесарабия, Кримъ и Кавказъ. И вие виждате, че съ послѣдователнитѣ войни на Русия съ Турция, послѣдната постепенно-постепенно се отслабва, докато дойде до положение да владѣе една малка частъ отъ Балканския полуостровъ.

С. Златевъ: И дойдохте днесъ да я оплаквате.

К. Панайодовъ: Защо ставаше всичко това? За постижението на руския държавенъ идеалъ, за който азъ казахъ по-напрѣдъ. Въ този пътъ на Русия се налагаше освобождението на България, защото слѣдъ освобождението на България, отнемаха се твърдинитѣ на Турция — Балканитѣ — тази главна прѣграда, която винаги е служила и цѣлше да служи за защита на Одринъ и Цариградъ. Защото за рускитѣ стратегии бѣше аксиома, какво владѣнието на Цариградъ и Одринъ може да бжде сигурно само тогава, когато този, който ги владѣе, сжневрѣменно владѣе и Балканитѣ. И заради туй, за да се постигне по-лесно цѣльта, необходимо бѣше още да се съкруши Турция на Балканитѣ, Балканитѣ да се отнематъ отъ нейнитѣ рѣцѣ. И ако Русия не можеше, като вземе Балканитѣ, да ги задържи за себе си по много и много съображения, прѣдпочитателно бѣше за нея да ги остави въ рѣцетѣ на едно едноименно княжество, освобождено отъ нея, за което тя можеше да мисли, че то винаги ще бжде нейнъ авангардъ въ бждеще въ борбата ѝ съ Турция. Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, освобождението на българския народъ е

едният от етапите на приближението на Русия към Цариград, Босфора и Дарданелите, един от етапите на постижението на руските държавни цели и задачи, т. е. превръщането на Черно-море в руско езеро, завладяването на Цариград, Босфора и Дарданелите, и, ще прибавя, съхитерланда около Цариград и Дарданелите.

Но независимо от това, освобождението на България се диктуваше на Русия и от други съображения. От каквa Русия е почнала да воюва с Турция, тя е водила само една неуспешна война — Кримската; дотогава побяжаваше и присъединяваше от Турция земи към себе си.

Въз Кримската война Русия претърпя една неуспешна. Европейската коалиция, заедно с Турция, навиха Русия въ Крим и й наложиха мир — Парижкия договор. Според този договор, Русия изгуби една част от своите земи, а именно Бесарабия. Според този договор, на Русия се отнѣха известни права по отношение на Дунава и Черно море, като бѣше лишена Русия от правото да държи военна флота въ Черно море. Освѣтъ това, понеже повелѣтъ за Кримската война бѣше защитата на православните християни въ Ерусалимъ, съ поражението си въ Кримската война Русия изгуби отъ своя престижъ прѣдъ източно-православнитѣ народи. Русия, като велика империя, имаше въплѣщаща нужда, първо, да възстанови своя престижъ прѣдъ източно-православнитѣ народи и прѣдъ цѣлия свѣтъ и, второ, Русия имаше нужда да си възвърне, онѣзи права, които бѣше изгубила прѣзъ Кримската война, да си възвърне напълно рѣцѣтъ по Дунава и Черно море и да си възвърне онѣзи земи, които й бѣха отнети. Слѣдователно, на Русия се налагаше, слѣдъ Кримската война, една бѣдѣща война съ Турция. Въпросътъ бѣше да се избере удобниятъ моментъ. И трѣбваше да се признае, че Русия избра най-удобния, най-подходящия моментъ да отвори нова война на Турция, за да може да добие всичко това, което бѣше изгубила и да възстанови своя престижъ. Въ 1876 г., когато имаше Априлското въстание и когато станала звѣрската и кланетата въ Южна България, тогава Русия може да добие мандатъ отъ Европа да води война съ Турция за освобождяването на потиснатитѣ християнски народи на Балканския полуостровъ. Този моментъ бѣше удобенъ, защото той направи войната въ Русия популярна, защото рускиятъ народъ въ тази война виждаше новъ съфрѣтъ къмъ Цариградъ за забиване кръстъ надъ „Св. София“ и новъ поводъ за възвеличаване на Русия. И трѣбваше, г. г. народни прѣдставители, да признаемъ, че Русия изкара освободителната война съ минимални жертви и съ максимална полза за себе си, защото тя, наистина, възвърна всичко това, което бѣше изгубила: и Бесарабия, и правата си надъ Черно море — тя сключи Парижкия договоръ. Освѣтъ това, Русия взе голѣмо обещание отъ Турция, въ изплащането на което и ние взехме участие, и наистина, Русия възстанови своя престижъ и прѣдъ източнитѣ народи, и прѣдъ цѣлия свѣтъ. И ако си опомняте, кулминационната точка на руското величие, на руската сила настѣпни слѣдъ освободителната война, това бѣше царуването на Александъръ III отъ 1881 г. насетнѣ. А това показва, че, наистина, онѣзи съображения, които сж рѣжово-дали Русия да обяви тази война, сж били правилни. Сѣ нея тя доби всичко, каквото искаше и, както казахъ, съ минимални жертви, защото тя даде много по-малко жертви, отколкото ние, малка България, дадохме въ Балканската война. Значи ли, г. г. народни прѣдставители, ако азъ всичко това говоря, че искамъ да кажа, какво българскиятъ народъ не трѣбваше да държи никаква смѣтка за това нѣщо, че българскиятъ народъ не трѣбваше да обръща никакво внимание на това, че освобождението е дошло отъ Русия? Съвършено не. Но азъ искамъ да кажа, че когато на българския народъ постоянно се натяква, че трѣбваше да бѣде благодаренъ на своето освобождение, не трѣбваше никой пътъ да се забравя, че освобождението на България е било единъ отъ необходимитѣ етапи на Русия за постигане нейнитѣ исторически задачи и цели, и не трѣбваше да се забравя, че Русия води една война, която е била наложена отъ интереситѣ й. А като разсъждаваме, г-да, тъй, тогава ние ще видимъ докъдъ трѣбваше да се простира благодарността на българския народъ за неговото освобождение. Дали тя трѣбваше да бѣде безгранична и да идва до забравяне на своитѣ собствени интереси и до пожертвуване интереситѣ на България въ полза на Русия или тя трѣбваше да се ограничава дотамъ, докъдѣ интереситѣ на България не дойдатъ въ съгласие съ интереситѣ на Русия. И ето ние сме тия, които, като не забравяме, че освобождението на България е дошло отъ Русия, същевременно стоимъ на

становището, че благодарността на българския народъ не трѣбваше да отива до забравянето на българскитѣ интереси, че ние, като бѣдемъ благодарни за освобождението си на Русия, трѣбваше същевременно да разберемъ добри своитѣ интереси, какво тѣ ни диктуватъ, и ако въ известенъ моментъ нашитѣ интереси диктуватъ да възвѣмъ противъ дипломатията и интереситѣ на Русия, ние ще възвѣмъ безъ да мислимъ, че отиваме противъ нашата освободителка. И азъ съмъ единъ отъ тѣзи, които наврѣмето си въедадохъ прилична благодарностъ на руския народъ за нашето освобождение. Както чухте онзи денъ, Народно-либералната партия гласува първа кредитъ за издигане паметници за освобождението, и ние бѣхме тия, които дадохме най-много пари за доизкарване на тия паметници, които заедно съ руситѣ осветихме. Ако взема да ви разправямъ колко ласкави думи чухъ тогава отъ много висши руси, отъ много генерали, които сж се били въ България за нейното освобождение, ласкави думи за нашата политика, за политиката на либералнитѣ партии тогава, а именно, че одобряватъ нашата политика, дѣто ние сме живѣли самостоятелни, животи, че ние не сме отивали да се вѣличимъ подиръ колата на руската дипломатия, която тѣ осъждаха, и че благодарение на своето самостоятелно развитие сме достигнали тия успѣхи — казвамъ, ако всичко това взема да разправямъ, би било много дълго. Азъ трѣбваше да констатирамъ само едно нѣщо, че чѣски отъ тѣзи генерали, съ които азъ имамъ случай да говоря и които сж се били за България, отдаваха пълно право на България да води самостоятелна и независима политика, защото, казваха, ако възвѣхте подиръ нашия умъ, нѣмаше да имате този прогресъ, който имате сега; този прогресъ, който можеше да видятъ съ очитѣ си. Азъ говорихъ съ хора, които сж видѣли България при освобождението и които не бѣха я видѣли никакъ до 1907 г.

Но азъ питамъ дали Русия е напуснала онѣзи свои исторически задачи и цели, които тя е прѣслѣждала отъ два лѣка насамъ или не? Азъ поставямъ този въпросъ, защото една промѣна на нашата политика може да послѣдва само тогава, ако намъ се докаже, че руската дипломатия е напуснала своитѣ исторически задачи и цели, които тя винаги прѣслѣжда. И напротивъ, ако ние констатираме противното, че и сега тия сж главнитѣ исторически задачи и цели на Русия, които тя има още отъ Петъръ Велики, вие ще признаете, г. г. народни прѣдставители, че нашата политика на противостоение на Русия е била права, и че ние сме водили българския народъ въ правия пътъ на съпротивление на рускитѣ домогвания на Балканския полуостровъ. Българскиятъ народъ е водилъ борба съ Русия не само сега, но много отдавна, отъ 80-тѣхъ години, до началото на 90-тѣхъ години. Въ тази борба ние стоимъ пакъ на едно становище, русофилитѣ стояха на друго становище. Прѣзъ врѣме на тази борба имаше въ Русия единъ кръжокъ отъ учени хора, които сподѣляха политиката на Стамболова, и не тайно, по жюшетата и кафенетата, а въ пресата. Тѣ даваха пълно право на Стамболова да води борба съ руската дипломатия, защото тѣ считаха, че България е права да иска, макаръ тя да е била освободена отъ Русия, да води една самостоятелна политика, такава, каквато тя разбира, че отговаря на нейнитѣ интереси. И понеже тѣ считаха, че политиката на Стамболова и тогавашното правителство отговаряше на интереситѣ на България, заради това тѣ оправдаваха неговата политика и осъждаха още тогава руската дипломатия. Азъ тогава бѣхъ студентъ въ Русия, азъ слѣлѣхъ руската литература, и ако азъ спомѣна известния журналъ „Вѣстникъ Европы“, вървамъ, че всички руски възпитаници ще се съгласятъ съ менъ, че кръжокътъ на ученихъ хора около „Вѣстникъ Европы“ и тогава поддържаше политиката на Стамболова за правилна и осъждаше руската политика. Но този кръжокъ не можеше да окаже никакво влияние върху направлението на руската политика, макаръ неговитѣ възгледи да бѣха съвършено прави, макаръ неговитѣ възгледи да отговаряха и на интереситѣ на Русия. Въ своята защита на политиката на Стамболова тѣзи учени хора се стараяха да докажатъ, че отношенията, които Стамболовата политика иска да установи между Русия и България, сж отношения, които отговарятъ на добри разбранитѣ интереси на самата Русия. Но тѣзи учени хора и всички като тѣхъ трезви гласове въ Русия не можеше да опомнятъ руската дипломатия, защото нейнитѣ исторически задачи и цели толкова се бѣха вкоренили въ традициитѣ на руската политика и въ програмата на руската дипломатия, че тѣ не можеше да бѣдатъ изхвърлени отъ тамъ съ никакви научни истини.

Но напоследък съществуват ли тия задачи и цели на руската дипломатия или не? Да. Не желая да се простирам надълго, ще ви напомня само един акт на руската политика, който не може да няма най-важно значение, който акт изхожда от руското правителство. Това е прочутото комюниже на руското правителство по шкодренския въпрос. Ако си спомните, когато черногорците се опмакаха, че Русия не ги поддържа в Лондонската конференция и искаха тя да ги поддържа, за да бъде оставена Шкодра на черногорците, тогава от Петербург изляха един студент душ върху главата на крал Никита и върху черногорския народ, като издадоха прочуто комюниже по шкодренския въпрос, в който стоят дотолкова думите на Сазонова: „Трбва да знаем слявнит, че Русия има свои исторически задачи и цели, които е пръследвала неуклонно и които ще пръследва; Русия няма да пролне нито една капка кръв на един свой войник, ако това не се изисква от нейните интереси“. Съ тоз Русия искаше да каже, че всички войни, които Русия е водила, всичката кръв, която Русия е проливала, тази кръв е проливана за интересите на Русия.

Д-ръ Н. Сахаровъ: Разбира се.

К. Панайотовъ: И ако въ известен момент на тия борби е имало случаи да се достигне и освобождението на нкои части от славянските народи, това не значи, че Русия се е била за тия народи! Тя се е била за свои интереси и, когато тия нейни интереси не ѝ диктуват да се намеси, тя няма да се намеси. И макар крал Никита да се считаше за най-добър приятел на цар Николай II, последният пръстъ не мръдна, за да го защити по шкодренския въпрос.

Слдователно, това ни показва, че историческите задачи и цели на Русия съществували и въ време на Балканската война. Но съществуват ли тй сега или не? Съществуват и по-силно от всеки друг път. Защото не е тайна за никого, че Русия пръдприе настоящата война, за да достигне до проливит и за завладяването на Цариград. И това е не само по подозрение, не само по умозаключение от традиционната руска политика, а въ тържествени актове руската империя изказа, че наистина задачата на тази нейна война е Проливит и Цариград. Аз ви напомних манифеста на руския император при обявяване войната на Турция. Когато тази война се обяви, въ манифеста бше казано, че е настнал моментът Русия да осъществи своите исторически задачи и цели на близкия изток, и той призова руския народ към борба, към отчаяна борба, към твърда борба за постигане на тия исторически задачи и цели. След това, г-да, спомнете си всичките рчи на пръдставителит на руския народ въ Думата след обявяването на войната съ Турция. До един всички се произнесоха, че войната съ Турция, а слдователно, и съ Съюза, има за целъ завладяването на Цариград и Проливит. Спомнете си така също и цблата руска преса през това време. И тя също едногласно, еднодушно поддържае, че тази война е война за идеалит на руския народ, за неговит въковни идеали.

(Пръдседателското мсто заема пръдседателит.)

Но тогава се явява въпросит: ако тия съ задачи и цели на руската империя, интересит на българския народ, на нашата нация, съпадат ли, могат ли едновременно да съществуват на Балканския полуостров или не? И ние, членовет на либералната концентрация, отговаряме отрицателно, не. Нашият национален идеал, обединението на българския народ, неговото засилване, неговото сплотяване въ една силна и мощна държава на Балканския полуостров, противорчи на интересит на руската империя и, обратно, задачит и целит, идеалит на руския народ противорчат и съ несъвмѣстими съ интересит на българския народ. Защото, г. г. народни пръдставители, въ момента, когато руската империя стане владѣтелка на Цариград и Дарданелит съ необходимия хинтерландъ, следъ този момент още, ще се яви за руската дипломатия познатъ въпрос, който и сега съществува, както казахъ, и той е: кой трбва да владѣ Балканит? Този ли, който владѣ Цариград и Дарданелит, или не? И двъ ршения по тоз въпрос няма. Няма ни един русинъ, на който, като сложите този въпрос, да не отговори: този, който владѣ Цариград и Дарданелит, той трбва да владѣ и Балканит. И понеже Балканит се владѣят от слабата и малка България, тя пръспокойно може да бъде присъединена към руската империя, за да може Русия

да стъпи на Балканит и да защитава ефикасно и силно и хинтерланда на Цариград и самия Цариград. А като си спомнимъ, че от освобождението насамъ Русия, ва да достигне своите цели и задачи, застана на становището, че трбва да отслаби България и да засили Сърбия, и тази нейна политика се продължава въ течение на 35 години чрезъ поддръжката на сръбската пропаганда въ Македония, чрезъ поддръжката на Сърбия по Фирмилиновия въпрос, чрезъ поддръжката на Сърбия презъ време на Балканската война, чрезъ поддръжката на Сърбия и досега презъ тази война, за насъ още по-ясно ще стане, че руските идеали и цели на Балканския полуостров съ несъвмѣстими съ нашит интереси, защото, ако ние бихме попаднали между великата руска империя и велика Сърбия от друга страна, България между тѣзи двъ славянски държави не би съществувала самостоятелен животъ нито една година. Тѣзи свои възгледи азъ ги изказвамъ, г. г. народни пръдставители, не само сега, следъ тази война, азъ съмъ ги изказвалъ отдавна и тй съ печатани и писани. Затова нито една минута не съмъ се колебаел нкога да казвамъ, че ние въ никой случай не можемъ да отидемъ заедно съ Русия въ великата европейска война, защото тѣзи цели, които тони руската империя, противорчатъ на нашит национални интереси. Нищо повече, г. г. народни пръдставители, азъ съмъ от тѣзи, които сме поддръжали и по-рано, поддръжаме и сега, че не само ние не трбва да отидемъ заедно съ Русия и да ѝ помогнемъ за постижението на нейните задачи и цели, но даже ако бихме отишли съ Съглашението, респективно съ Русия, даже ако бихме помогнали да възтържествува оръжието на Съглашението, ние пакъ не бихме могли да запазимъ нашата независимост, защото великата руска империя не води политика на чувства. Тя няма да каже: понеже България ни помогна, дайте сега да създадемъ една силна и велика България, ако не е въ нейния интересъ да съществува такава България, а е да съществува една велика и силна Сърбия. Тя това не ще направи даже ако ние бихме отишли въ съюзъ съ нея. Ето защо ние ршително сме мислили и разсъждавали, че по никой начинъ не можемъ да отидемъ въ дадения случай съ Съглашението и съ Русия. И за да докаже на българския народ и на цбля святъ съ една пий-голъма положителност и нагледност, че по никой начинъ Русия няма да отстъпи прлъ своите задачи и цели, за да ни удовлетвори, настоящето правителство въ продължение на 4 мѣсеца даде време и възможност на Русия и Съглашението да удовлетворятъ нашит тежнения и идеали. Но какво се получи, г-да? Нищо не излезе, защото Русия си гледаше своите интереси, а не нашит. И ако нѣкъдъ, тукъ-тамъ, даваша обещания малки или голъми, всичко това бше само едно подлъгване, за да се подхлъземъ и да се задоволимъ съ нѣкѣки обещания, а въ края на краищата тѣзи обещания нѣмаше да бъдатъ изпълнени. Това вече го чуваме от пръдставители на черногорцит и сърбит следъ тѣхното изгъние въ Европа. Тй открито признаватъ, че прлъ тѣхъ Съглашението е правило постъпки не да се съгласятъ искрено да отстъпятъ Македония на България, за да постигнатъ съюзъ между България и Съглашението, но даже съ подказвали да се съгласятъ временно, привидно само, за да бждемъ увлечени, а впоследствие въпросит ще се разрши пакъ така, както това го диктуватъ тѣхнит интереси и тѣхниятъ съюзъ. Това, което ние пръдвиждаме и понапрѣдъ, от пръди 30 година, това, което изпатихме съ сключването на договора съ сърбит, това го знаемъ и сега. И аслъ иначе не може и да бжде, г-да, не може да бжде искренъ съюзътъ, искрено сътрудничество между два народа, между двъ държави, на които идеалит и историческите цели съ несъвмѣстими, които противорчатъ помежду си.

Слдователно, ние виждаме, че единичниятъ правъ път за българския народъ за постижението на неговит идеали е билъ този, който либералната концентрация го е проповѣждала не сега, а от пръди 25—30 години. Този път е билъ пътят на обединение и сътрудничество съ централнит сили и съ Турция. Не само сега сме проповѣждали тази политика, но и от по-отдавнашно време сме поддръжали, че България трбва да върви въ сътрудничество не само съ централнит сили, но и съ Турция, защото сме смѣтали, че задържането на Проливит и Цариград въ ръцѣт на Турция отговаря на интересит на България. (Възражения отъ лѣвицата) Г. г. народни пръдставители! Понеже тукъ прлъ всичкото време ме пръсичатъ и ми подмѣтатъ нѣкакви приказки, азъ ще ви покажа и мнѣнието на единъ

русинъ, не българинъ, не стамболовистъ, не либералъ, а чистъ русинъ, който поддържа същия възгледъ, които сме поддържали и поддържаме за руската политика по отношение на Цариградъ и Проливитъ. Въ същия журналъ „Вѣстникъ Европы“, за който ви казахъ и по-напредъ, съществуватъ редъ статии отъ 20 години насамъ, които говорятъ същото, каквото говоримъ и ние. Така недавна, преди Балканската война, въ същия журналъ ние намираме добъръ аргументирана статия, която говори буквално същото, което азъ говоря и което сме поддържали и поддържаме и ние. Ако това вамъ ви е чудно, азъ ще ви го докажа. Въ октомврийската книжка на „Вѣстникъ Европы“ отъ 1906 г. ще намерите статията на Калнина подъ заглавие „Наша задача на ближнемъ востокъ“. Тази статия е писана наскоро подиръ Японската война, подиръ оъзи погромъ, който Русия прѣтърпѣ въ тази война. Този човѣкъ, ръководимъ отъ желание да внуши на руската дипломация да вземе поводъ отъ този погромъ, за да измѣни своето становище и мнѣние по другитъ въпроси, написва тази добъръ, както казахъ, аргументирана статия. Въ нея той казва, че цѣлата политика на Русия по отношение на далечния изтокъ е била една цѣла верига отъ погрѣшки. И това е така. Тогава, когато азъ бѣхъ въ Русия, знаехъ, че имаше много автори, съществуваще цѣло едно течение противъ руската политика на крайния изтокъ. Тѣзи хора казваха: „По-хубаво е Русия съ паритъ, които харчи въ крайния изтокъ, за да създава укрѣпления въ Портъ-Артуръ и Далний и да прави желѣзници въ Манджурия, по-добъръ е да ги похарчи въ Русия за създаване на пътища, желѣзници, индустрии, училища, просвѣщение и пр. Но тѣхъ никой не ги чуваше. Калнинъ казва така: (Чете) „За тѣзи погрѣшки въ нашата политика, за неразбирането на собственитъ си интереси, за пълното непознаване живота на съседнитъ намъ народи и игнорирането на тѣхнитъ потребности и стрѣмления, намъ се пада да отплатимъ съ нечуванитъ поражения по суша и по море, и дълго врѣме още ще имаме да държимъ смѣтка за тежкитъ послѣдствия отъ неудачната война. Този крѣпавъ урокъ, който се получи отъ насъ на далечния изтокъ, трѣбва да ни застави да се опомнимъ и да погледнемъ и на други наши ужъ господарствени задачи и исторически мисли и щателно да проанализираме откъдъ произтичатъ тѣ: дали тѣ сѫ прѣдизвикани отъ действителнитъ нужди на руския държавенъ животъ или сѫ плодъ на фантазията на хора, които не си даватъ никакъвъ трудъ да се запознаятъ по-подробно съ дѣлото и да вниматъ по-дълбоко въ неговата същностъ.“ (Възражения отъ дѣвцата) Слушайте сега. „Една отъ тѣзи задачи, завѣщана намъ будо-бѣ“, — казано е въ статията, — „ужъ отъ историята, се явява по мнѣнието на мнозина завладѣването на Цариградъ и турскитъ проливи“.

Д-ръ Н. Скарровъ: Това е стара истина.

К. Панайодовъ: „За изслѣждането на този въпросъ се посвещава и прѣдлаганата статия“. Той като констатира, че по мнѣнието на руската дипломация, тѣзи сѫ историческитъ задачи и цѣли на изтокъ, на много страници подробно опровергава правилността на тази руска политика и съвѣта руската дипломация да се откаже веднажъ завинаги отъ завладѣването на Цариградъ и проливитъ. Накрая на статията си той казва: (Чете) „Но, ако по този начинъ затвърдяването на Русия на брѣговетъ на Босфора, Мраморно море и Дарданелитъ не се прѣдизвика отъ настоящи нужди на държавата и не обхваща на Русия никакви изгоди въ политическо, икономическо или военно отношение, то не може да има съмнѣние, че присъединението, макаръ даже само на южния Босфоръ, може да има крайно негодно влияние на отношенията и къмъ всички държави, които сѫ заинтересовани отъ съдбата на Балканския полуостровъ, а особено къмъ славянскитъ народи, които го населяватъ. Европейскитъ брѣгове на Босфора, Мраморно море и Дарданелитъ по етнографически, географически и исторически условия съставляватъ наслѣдство на народитъ на Балканския полуостровъ — българи, сѣрби и гърци. Пришелцитъ турци изтощаватъ своитъ послѣдни сили да задържатъ домогванията на тѣзи народи за тѣхното законно наслѣдство. Завладѣването на проливитъ отъ Русия ще накара турцитъ да си отидатъ и тогава на Русия ще се падне да държа стрѣмленията на балканскитъ народи къмъ пълното господство на Балканския полуостровъ. Едва ли е въ интереса на Русия да повдига противъ себе си родственитъ и едновѣрни народи, въ развитието на които тя,

напротивъ, трѣбва да вижда залогъ за самотитното развитие на славянството. Ето защо въ интереситъ на Русия, като славянска държава, е да отбѣгва щателно всичко това, което може да поведе къмъ вѣчна непримирима вражда съ другитъ славянски народи. А овладѣването на Цариградъ и Проливитъ повече отъ всѣко друго би разединило навѣки Русия отъ родственитъ ѝ народи въ Балканския полуостровъ, като ще възбуди въ послѣднитъ напълно понагнъ отъ тѣхна точка зрѣние чувство на вражда къмъ народа, който е отнелъ отъ тѣхъ възможността за по-нататѣшно развитие“.

Нѣкои отъ дѣвцата: Много интересно.

К. Панайодовъ: Интересно е, защото вие имате съвършено други възгледи за външната политика на България. Вие не желаете да четете това, което пишатъ самитъ руси по руската външна политика.

А. Ляпчевъ: Ние го знаемъ. Министритъ го не знаятъ, тѣхъ убѣдете.

А. Крушковъ: Вие не сте го чели.

К. Панайодовъ: Нѣма защо да убѣждавамъ министритъ, защото тѣ сѫ убѣдени въ правотата на тия възгледи. Азъ искамъ да направя възражение на вашитъ иззидениши рѣши, искамъ съ цитати отъ руски автори, печатани въ такъвъ единъ журналъ като „Вѣстникъ Европы“ да докажа, че не само либералната концентрация, не само австро-филитъ, русофилитъ стамболовистъ, както казвате вие, поддържатъ, че интереситъ на Русия не съвпадатъ съ тия на България, но че и руски автори пишатъ статии гѣ най-наистинитъ тѣхни вѣстници за същото. И вие не желаете да слушате това нищо! Тогава вие, г-да, сте прави и послѣдователни. Вие не желаете да слушате никакъвъ аргументъ, който е противъ вашата политика, не желаете да се разочаровате отъ вашата политика, която вие водите. Въ продължение на 30 години вие нищо не сте научили отъ българската история. Вие сте забравили всички събития, които сѫ станали, забравили сте борбата на България за запазване на своята си независимостъ, забравили сте какъвъ зѣлъка се повдигна въ руската дипломация, когато вѣдѣхъ, че напредваме къмъ Чатаалджа и Цариградъ, забравили сте цѣлата политика на Русия на Балканския полуостровъ. Вие забравихте, че когато се обяви съюзнишката война, Русия прати Ромѣния и Турция да ни ударятъ въ гърба. Това го говорятъ въ Русия, говорятъ го въ руската Дума, не го говоря азъ. Вие забравихте, че слѣдъ туй бѣхме нападнати отъ петъ народа, и че когато намъ бѣше отнета Добруджа отъ ромѣнитъ, рускиятъ императоръ Николай II се повдигна съ всичкото си величие отъ Петроградъ и отиде да направи визита на кралъ Каролъ въ Добруджа, въ Кюстенджа, и отъ тамъ да провъзгласи Карола за факторъ на мира на Балканския полуостровъ. Какво показва това? Това показва, че руската дипломация, въ лицето на своя върховенъ вождъ, императора, одобрява намѣзата на Ромѣния, която стана въ съюзнишката война, че съ негово съгласие стана отнемането на Добруджа и че мирътъ, който ми наложиха въ Букурещъ, е миръ сключенъ по настояването на Русия. Вие забравите още, че рускиятъ императоръ отиде въ Добруджа и прие шефството на оъзи полкъ, който прѣвъ влѣзе въ Силистра. (Ръкоплѣскаше отъ дѣсницата и дѣсниа центръ) Всяко това забравяте пакъ идете да ни говорите: „Вие водите България въ кривъ път; ние трѣбва да вървимъ съ Русия; трѣбваше да вървимъ съ нея по-напредъ, трѣбва да вървимъ и сега“.

М. Ничовъ: Г. Панайодовъ! Това, което говорите, нѣма нищо общо съ въпроса, който разглеждаме.

К. Панайодовъ: Много общо има, г. Ничовъ. — Вие, които обвинявате правителството, че то, съ своя законопроектъ, съ своето прѣдложение иска да скъса връжкитъ ни съ Русия, да заличи историята, вие сте забравили цѣлата българска история, не сте научили нищо отъ нея, и днесъ за днесъ, разсъждавате съ същитъ умове и се движите отъ същитъ чувства, съ каквито сѫ разсъждавали и отъ каквито сѫ се движили българитъ на втората година подиръ освобождението на България. Вие забравяте, че 10 години подиръ освобождението ни, въ нашата борба за независимостъ, когато руската империя прати своитъ въоръжени параходи срѣщу Варна и Бургасъ, българското правителство курдиса батарентъ по българския брѣгъ

оръшу параходите и каза: „Заповѣдайте, ще се биемъ“. Вие забравяте още, че и днесъ за днесъ се биемъ съ руситѣ. И вамъ е неприятно, когато азъ ви цитирамъ единъ руски авторъ, който се е старалъ да внуши на руската дипломация сжщото, каквото и ние искаме да й внушимъ. Защото и ние, г-да — нашата политика е била политика на интереси — като сме защищавали интереситъ на българския народъ, като сме поддържали, че нашитѣ интереси не съвпадатъ съ руситѣ, ние винаги сме казвали на руската дипломация: „Вашитѣ интереси сж да оставите българския народъ на покойствие, свободно да се развива, ако искате да имате приятелство; вашитѣ интереси сж да не посѣгате нито на единъ кътъ на Балканския полуостровъ, защото въ туй посѣгане ние виждаме посѣгане върху нашата независимостъ“. И ако руситѣ бѣха чули не своитѣ приятели тукъ, русофилитѣ, а ако бѣха слушали противното мнѣние, мнѣнието на тѣхнитѣ неприятели, на русофобитѣ — стамболовисти, либерали и младо-либерали — катастрофа нѣмаше да постигне Русия и въ Японската война, можеше да се избѣгне и сегашната война, защото ние сме имъ давали правилни съвети, но тѣ не сж искали да ни чуятъ, както не сж искали да чуятъ и видни руски автори.

Ето какъ свършва своята статия г. Калининъ: (Чете) „Ако ли Русия, подавайки се на внушенията на газетнитѣ политики и стратегии, се выпусне въ авантюра и направи опитъ да завземе Провливиѣ или даже само горния Босфоръ, може ли да се прѣдвиди какъвъ обратъ ще взематъ тогава работитѣ на Балканския полуостровъ, отъ точка зрѣние на интереситѣ на славянството, а слѣдователно, и на Русия?“. Какво стана? Русия се опита да владѣе Провливиѣ и Цариградъ — войната между нея и Турция затова се и обяви. Обратътъ какъвъ е? Такъвъ, какъвто го прѣдвиждаха Калининъ и други видни руски автори, какъвто го прѣдвиждахме и ние.

Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, азъ като говоря всичко това, искамъ да се разберемъ тукъ, че ако ние, либералната концентрация, сме се обновили противъ Русия и огвиваме съ централнитѣ сили, това не го правимъ отъ омраза къмъ руския народъ, а това го правимъ заради туй, защото ние считаме, че интереситѣ на България не сж съвмѣстими съ интереситѣ на Русия на Балканския полуостровъ. Ние считаме, че нашитѣ интереси съвпадатъ съ интереситѣ на централнитѣ сили и Турция и че достигането на нашитѣ национални идеали може да бѣде реализирано само въ сътрудничество съ централнитѣ сили и съ турцитѣ.

С. Златевъ: Съ применуване църквата „Св. Александър Невски“ на „Св. св. Кирилъ и Методий“ се постигатъ националнитѣ ни идеали, нали?

К. Панайодовъ: Слѣдъ това, за тази политика сж се изказвали не само българя, но сж се изказвали и руси. И ако ние желаете да оправдаете вашитѣ въгледѣ като казвате: „Ама ние, ако намираме, че руската дипломация не е права, че политиката на Русия не е добра, защо ние отиваме противъ руския народъ? Нами и тамъ има хора, които трѣбва гледатъ на работитѣ“, азъ искамъ да ви отговоря, че макаръ и да има въ Русия хора, които трѣбва гледатъ на работитѣ, тѣзи хора не могатъ да иматъ и сж нѣмали никакво влияние върху хода на руската политика. И заради туй ние считаме, че въ Русия има не два политики по отношение на Балканския полуостровъ, по отношение на България, а има само една: тя е руската държавна политика, която се слѣдва и проявява въ продължение на два вѣка, безъ да бѣде опъвана отъ трѣзвитѣ гласове, които по нѣкой път се издигатъ въ Русия. Защото въ Русия народътъ, масата на народа нѣма думата, нѣма мнѣние, а учениѣ хора, трѣзвитѣ може никой не ги слуша. Слѣдователно, ние сме въ правото си да кажемъ, че ние вѣрвимъ противъ Русия, защото ние вѣрвимъ противъ нейната официална политика и, слѣдователно, въ нашата политика ние не можемъ да бѣдемъ сплвнани отъ това, че г. Милошковъ или другъ нѣкой казалъ нѣщо, тъй като думитѣ му не могатъ да въздѣйствуватъ върху руската официална и традиционна политика.

Но, г. г. народни прѣдставители, ако можахъ по този начинъ да дамъ освѣтление за рационалността на нашата политика и за неправилното становище на русофилската оппозиция, нека възраза и на нѣкои подмѣтания на тази оппозиция. Тѣ казатъ така: „Хубаво, да кажемъ, най-сетѣ,

че ние си имаме една политика; но защо ние прѣдизвикваме руситѣ, защо ги дразниме? Вие съ своя законопроектъ дразните руситѣ. А недѣйте забравя, че слѣдъ войната ще трѣбва пакъ да живѣемъ въ добри отношения съ тѣхъ“.

Сега, най-напрѣдъ азъ си задавамъ въпроса: отъ-накъдъ тукъ, въ българския Парламентъ, да се намиратъ оъгари, които да се явяватъ защитници, адвокати на руското честолюбие, или самолюбие, или душевно състояние? Най-напрѣдъ, ние чухме ли нѣкога въ пресата на руситѣ да се изкаже нѣкакво раздразнение въ Русия до поводъ желанието на българското правителство да измѣни името на храма „Св. Александъръ Невски“? Отъ-накъдъ ние видяте това заключение, че рускиятъ народъ ще се дразни?

И второ едно нѣщо. Ако е въпросътъ за дразнене на руситѣ, ние имаме факти въ миналото, които говорятъ, че прѣдставителитѣ на тѣзи партии, които сега казватъ намъ, че дразнимъ руситѣ, много повече сж ги дразнили, отколкото ние сме ги дразнили. Ами че пръвъ оъше дѣдо Царковъ, който каза на руситѣ прочутитѣ думи: „Не ви шемъ ни меда, ни жикото!“ Ами че какво повече отъ това искате да се каже? Ами народняцитѣ не дразниха ли руситѣ съ своята политика, когато провъзгласиха, че ключътъ на българската политика е въ Цариградъ? Ами възстаната, които станаха въ 1896 г., не дразниха ли руситѣ? Ами демократитѣ съ провъзгласяването на независимостта на България не дразниха ли руситѣ? А не дразниха ли тѣ Русия и съ провъзгласяването на оъгарския князь за царъ? Защото, ако имаше нѣщо, което дразнѣше честолюбие на руския царъ, то оъше проявяването на новъ царъ, понеже въ Русия знаятъ: „Одинъ Богъ на небу, единъ Царъ на землѣ“, а вдругъ, тукъ се явява оъше единъ царъ. Но ако тогава Демократическата партия е разбирала, че интереситѣ на България изискватъ да се провъзгласи независимостта, можеше ли тя да се опре да не стори това, отъ страхъ, че може да има едно раздразнение въ Русия? Разбира се, не. Другъ е въпросътъ, дали оъше своевременно провъзгласяването на независимостта; го е съвършено другъ въпросъ. Но азъ казвамъ, че ако тѣ сж считали, че интереситѣ на България изискватъ това, тѣ направили туй, което считаха, че отговаря на интереситѣ на България.

Прочее, ако ние считаме, че за потомството е по-хубаво великодѣниятъ храмъ да носи името „Св. св. Кирилъ и Методий“, въсто „Александъръ Невски“, ние можемъ да направимъ това нѣщо, безъ да държимъ смѣтка, дали руситѣ ще бѣдатъ раздразнени или не.

Но, г. г. народни прѣдставители, руситѣ бѣха раздразнени отъ България много повече и безъ да знаятъ за това применуване. Вие си споминате знаменитото писмо на Леонидъ Андрѣевъ. То бѣше написано тогава, когато България не бѣше въ война и когато не можеше да се мисли даже, че България ще бѣде въ война, и то противъ руситѣ. Но ние поминте, каква жлъчь бѣше налѣлъ Леонидъ Андрѣевъ въ това писмо. А това писмо не е вече изражение само за чувствата на Леонидъ Андрѣевъ; то е изражение на чувството на цѣлото руско общество, защото писмото на Леонидъ Андрѣевъ намѣри достижѣ буквально въ всичкитѣ руски вѣстници, включително и духовния вѣстникъ. Омразата, раздразнението на руския народъ сѣрѣмъ българитѣ, и безъ да имаме този законопроектъ, бѣше на върха на своята сила. Слѣдователно, то по-големо не може да бѣде и нѣма да бѣде.

Освенъ това, г. г. народни прѣдставители, вашето съображение, че е необходимо да живѣемъ въ приятелски отношения съ Русия слѣдъ войната, не може да разколебае правителственото болшинство да приеме това решение, защото ние слѣдъ войната, слѣдъ сключването на мира, ще заживѣемъ съ Русия сжщо така, както живѣхме слѣдъ Букурещкия договоръ съ Сърбия, Гърция и Ромъния. Ние ще живѣемъ съ нея, като съ народъ, съ който сме нововали и сме сключили миръ. А ако искате отъ мене да ви кажа, че могатъ да бѣдатъ възстановени нѣкога сѣрдечнитѣ отношения между българския народъ и Русия, това азъ нѣма да кажа, и никой не може да го каже, защото това е противно на психологията на човѣка, на психологията на народитѣ: никой път не могатъ да бѣдатъ възстановени оънѣ сѣрдечни отношения, които сж съществували между два народа, прѣди една война.

А. Ботевъ: Лицемерно сѣрдечни могатъ да бѣдатъ.

К. Панайодовъ: Но ние ще бѣдемъ въ едни отношения между народи самостоятелни и независими, на почвата на

удовлетворение взаимните интереси. Защото правилна политика, правилни отношения между два народа могат да бъдат само на почвата на техните интереси, а не на почвата на техните чувства, на техните страсти.

Но тук от г. Юрданова се лансира такава една мисъл: „Но вие тук, казва, правителство и болшинство, като се противопоставяте на русофилската политика, която има за целъ подчинението на България под русите, вие пък отивате в друга крайност, вие се подчинявате на политиката на централните сили, и не е чудно вашата политика един ден да докара до това, щото централните сили да турят ръка даже върху нашето царство“. Следъ всъща една война настъпва известно изменение в съотношенията на народите и известна нова групировка между тях: нѣщо повече, настъпват даже нови цѣли, нови потребности за народите, които тѣ се стремятъ да осъществятъ. Наполеоновитѣ войни туряха на сцената въпроса за националността и за правата на народите. И дълго време следъ Наполеоновитѣ войни, на много мѣста народите водиха борби за своето обединение и за добиване конституционни правдини. Мислимо ли е да не настѣпи нѣкакво изменение въ съотношенията на държавите, въ стремленията на народите следъ тази велика европейска война, която даде милиони човѣшки и милиардни материални жертви? Хичъ да нѣмаме илюзии, г. г. народни представители, че може да бъде възстановенъ стариятъ редъ въ Европа. Това нѣма да бъде. Народите ще бъдатъ принудени да подирятъ друга форма за своето международно съжителство, форма, която ще оповаря на обстоятелствата, създадени отъ тази велика европейска война. Можемъ ли ние да предугадимъ, каква ще бъде тази форма, или не? Азъ само едно мога да кажа: че тази форма на международно съжителство ще върши къмъ една по-висша форма на човѣшко общечитие, а именно, народите ще бъдатъ длъжни да потърсятъ, за задоволяване на своитѣ интереси, за удовлетворение на своитѣ потребности, една нова, по-здрава, по-яка форма на съжителство, отколкото досегашната. Досега висшата форма на човѣшкото съжителство е държавата. Въ своето развитие народите вървѣха отъ по-малки държави къмъ по-големи, отъ държави къмъ съюзи на етноплеменни държави, какъвто е германскиятъ съюзъ. Тази война, борбите, които се водятъ, ни доказватъ намъ, че вече въ Европа и въ свѣта, въобщо, не е възможно изолирано смѣстване на една нация. Ако една нация пожелае да се оградѣ само въ себе си, въ собственитѣ си граници, ако поиска тя само съ себе си и за себе си да живѣе, тази нация ще бъде погълната отъ съседнитѣ ней държави. По необходимостъ вече народите и държавите ще трѣбва да се групиратъ въ нѣкоя по-висока форма на съжителство. А тази по-висока форма, по мое то мнѣние, ще бъдатъ системите отъ държави, които иматъ еднакви интереси.

Прѣдвизждайки това, азъ не мога да не дойда до заключението, че и за напредъ България не може да живѣе изолиранъ животъ; тя непременно трѣбва да принадлежи къмъ една система отъ държави. Ней оставя да рѣши, коя е тази система, съ която трѣбва да върви. Менъ ми се струва, че надали ще се намѣри разуменъ българинъ, който, следъ като завършихме нашето национално обединение въ сътрудничество съ централните сили и Турция, да се рѣши да се присѣдини къмъ системата на нѣкои други държави, а не да остане пакъ въ системата на държавите отъ централна Европа. Защото не само политическитѣ интереси на България ѝ продиктуваха това сътрудничество, но даже и културнитѣ и икономически интереси на България ѝ диктуваха сѣщото.

Въ какво положение ще се намѣримъ следъ сключването на мира? Отъ една страна имаме централния четворенъ съюзъ, който се простира отъ Нѣмското море до Персийския заливъ, който раздѣля стария материкъ на двѣ части и съдържа въ себе си най-добритѣ земи на стария материкъ, най-богатитѣ по почва земи и най-богатитѣ по индустрия държави. Въ земитѣ на четворния съюзъ ние ще намѣримъ всичко, което е необходимо за развитието на единъ народъ. И ако тѣзи държави успѣятъ, съ взаимно споразумѣние, да достигнатъ единъ начинъ на съвѣстенъ културно-икономически животъ, такъвъ, че безъ да накрѣняватъ отѣжднитѣ интереси на народите, които влизатъ въ този съюзъ, да води къмъ общо благосъстояние на тѣзи народи, може ли да има по-добра форма на съжителство, отколкото системата на четворния съюзъ?

Председателъ: Г. Панайодовъ! Времето минава. Говорете по-накратко.

К. Панайодовъ: Сега, сега.

Но изказватъ се опасения, че може би нашитѣ съюзници ще турнатъ ръка върху нашитѣ имоти. Г. г. народни представители! Менъ ми се струва, че нашитѣ съюзници обладаватъ и умъ, и политически тактъ, за да не отиватъ да накрѣняватъ нашитѣ икономически интереси, за интереситѣ, може би, на частни лица у себе си. Защото върховниятъ интересъ за Германия и Австрия, така, както ние го разбираме и както сме чували отъ тѣхъ, че и тѣ го разбиратъ, този върховенъ интересъ е, и Германия и Австрия да иматъ едно сигурно съобщение съ Азия, единъ сигуренъ и краткъ пътъ за Мала-Азия, за Персия, за Персийския заливъ, а може би и за Индийския океанъ. Е добръ, ние ще имъ дадемъ този пътъ.

Н. Комановъ: Чръвъ въздуха.

К. Панайодовъ: Не чръвъ въздуха, а чръвъ България. чръвъ желѣзници, чръвъ канали, чръвъ рѣки ще имъ дадемъ такъвъ сигуренъ пътъ, който нѣма да прѣминава чръвъ неприятелски страни. И ние ще гарантираме това, защото то отговаря и на интереситѣ на българския народъ. Защото, какво по-многодно, по-добро положение би дѣрилъ българскиятъ народъ, отколкото да се намира на пътя между културнитѣ държави Германия и Австро-Унгария и богатия съ сурови произведения изтокъ; да бѣдемъ ние въ центъра на тия земи, презъ насъ да минаватъ суровитѣ произведения за Германия и Австро-Унгария, частъ отъ които, може би, и ние ще задържимъ за нашата индустрия, чръвъ насъ да минаватъ произведенията на индустрията на Австрия и Германия, частъ отъ които ще задържимъ и ние, и то най-доброкачественитѣ, както това бива винаги — най-доброкачественитѣ произведения да оставатъ въ най-близкитѣ държави по пътя на една търговия! Отъ насъ ще зависи въ бъдещитѣ наши отношения съ нашитѣ съюзници да защитимъ добръ нашитѣ икономически интереси. И както казахъ, ако могатъ да се намѣрятъ спекуланти, които да желаятъ да иматъ тукъ нѣкои привилегирани интереси, върховнитѣ ръководители на политиката на Австрия и Германия иматъ толкова тактъ и умъ, щото никой пътъ тѣ нѣма да допуснатъ да се помрачи оближението на Австрия и Германия съ България за нѣкои частни интереси на нѣкои тѣхни подданици, както това правѣше на времето си Франция, като пращаше срѣщу Турция цѣлата си флота за интереситѣ на нѣкакъви си Тубини и Лорандо.

Председателъ: Свършвате ли, г. Панайодовъ?

К. Панайодовъ: Наближавамъ.

Председателъ: Ама не може, времето мина.

К. Панайодовъ: Следователно, г. г. народни представители, азъ като се възползувахъ отъ настоящия законопроектъ да изкажа моитѣ възгледи върху висшата политика на либералната концентрация и на опозицията, щастливъ се считамъ, че мога да дамъ гласа си за применуването на великолѣпния храмъ въ София отъ „Св. Александъръ Невски“ на „Св. Св. Кирилъ и Методий“, като сѣмтамъ, че върховнитѣ интереси на България, на нейното бъдеще икономическо и културно развитие, изискватъ даванетоъ това име на този великолѣпенъ храмъ. (Риколѣткане отъ дѣсницата и дѣсниия центъръ)

Председателъ: Има думата г. Константинъ х. Калчевъ

К. х. Калчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ виждамъ, че търпението ви е изчерпано, и ако изкажамъ думата — азъ съмъ вече повече отъ десетия — правя това, за да чюискамъ прѣкращение на дебатитѣ, и да кажа нѣколко думи, само нѣколко възражения за работи, казани тукъ отъ тая трибуна, които, мисля, че не трѣбва да минаватъ непроверенати.

Споредъ мене, твърдъ много се говорило по този въпросъ. Подиръ тронното слово, подиръ толкова дебати по външната политика, да се става пакъ и да се говори тукъ за външна политика, азъ го считамъ, че си нѣмаше мѣстото. Но независимо отъ това, по този въпросъ азъ мисля, че елементаренъ политически тактъ налагане из

всички, да не става нито дума по него, да не стават разисквания по туй предложение и то да се приеме . . .

Н. Комановъ: Но г. Радославовъ каза, че нарочно внесълъ този въпросъ, за да направи опитъ, да види, какво ще прави оппозицията.

Прѣседателъ: Моля, оставете г. Калчева да се изкаже. Г. Комановъ, Вие говорихте вече; защо прѣкъсвате?

К. х. Калчевъ: Правителството ви прѣдлага този законопроектъ. Споредъ мене, по въпроса за този храмъ повелителенъ дългъ се налагаше на бившиятъ правителства, щомъ се свърши храмътъ, да го осветятъ, и той да получи своето прѣдзначеніе. Споредъ мене, голѣма грѣшка бѣше, че това не се направи. И ако днесъ имаше да се говори нѣщо по този храмъ, то е само по финансовата страна, защото се похарчиха безконтролно повече пари, отколкото бѣха потрѣбни, и всѣду, където сѣ с харчили безконтролно народни пари, стигали сме до такава положение.

Д-ръ Н. Сакаровъ: По този въпросъ св. Петъръ горѣ въ рая ще си каже думата.

К. х. Калчевъ: Правителството чисто и просто поюка да се пристѣпи къмъ освещаване на храма. Въпросъ, че не му е врѣмето, не може и да става. И това, въ което г. Костурковъ се мъчеше тукъ цѣль частъ да ви убѣди глѣди порицаване на руската политика, че сега не му е врѣмето, не бѣше умѣстно. Въпросъ, че не му било врѣмето, не може да има; въпросътъ е: или има църква, или нѣма и щомъ като има, тя трѣбва да се освети. Другъ е въпросътъ, който се повдигна отъ г. Такевъ и нѣкои други, че не трѣбва да се промѣнява името; тѣ не говориха, че не му е врѣмето — това го разбирамъ. Честоха се протоколи на Народното събрание. Азъ ще ви кажа това, което зная по тая църква. Азъ бѣхъ избранъ отъ Пловдивския окръгъ за учредителното Народно събрание. Тѣй както имаше избрани и македонски депутати. Послѣдваха ония паметни събрания, които станаха въ църквата „Св. Никола“, въ Търново, гдѣто имаше прѣдставители и отъ тритѣ краища на България и главно либералнитѣ елементи, които настояваха и наддѣляха да не се раздѣля България, руситѣ, обаче настояваха да се отдѣли българското княжество, на което се подчинихме. Азъ, обаче, присъствувахъ въ Събранието и когато внезапно се повдигна този въпросъ, слѣдъ смъртта на покойния Александъръ II, веднага покойниятъ Каравеловъ, въ моментъ на избликъ на чувства, самъ прѣдложи . . .

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не слѣдъ смъртта, а слѣдъ неудачния атентатъ.

К. х. Калчевъ: Да, слѣдъ атентата. — . . . да се направи храмъ за освобождението на България. И забѣлжете, въ протоколитъ е казано: „Храмъ, издигнатъ въ паметъ на освобождението, който да ознаменува освобождението на българския народъ“. Тѣй е казано. Разбира се, кой можеше да бѣде противъ това? Имахъ случай тогава да се срѣсна съ единъ отъ покойнитѣ митрополити и да го запитамъ: какво мислите Вие по това; защо не говорихте? Той ми отговори: „Да се въздигне храмъ, никой нѣма да бѣде противъ това, но наименованието на храма да бѣде било на името на руския императоръ, било на Александъръ Невски — това нашата църква не позволява“. Даже ставаше дума да се тури портретътъ, бюстътъ или иконата на Александъръ II въ храма — и това, казва, нашата църква не позволява“.

Г. Кирковъ: Приживѣ светци може ли? Тѣ трѣбва да умратъ, че тогава.

К. х. Калчевъ: Но да се нарече църквата на Александъръ Невски, който за насъ е канонизиранъ светецъ, нашата църква не може да допусне това. По-послѣ ще видите, че въ второто обикновено Народно събрание, като говореше покойниятъ Каравеловъ, пакъ се повдигна туй предложение, и то се повдигна по поводъ на едно писмо на покойния князь Батембергъ. Ето какво е казано буквально отъ Каравелова: (Чете) „Нито не се изисква отъ бюджета; желая правствената поддръжка отъ Народното събрание. Не трѣбва да се откажемъ отъ това предложение и занаяпрѣдъ, макаръ че нашитѣ владци го забравиха“.

Това е буквально писано въ протокола; съ това Каравеловъ натяква на владичитѣ, защото тѣ мѣлчаливо правѣха оппозиция по отношение на наименованието, макаръ това да е било едно предложение. И това е много понятно и много ясно. Както се вижда, и сегашното мѣлчаніе на владичитѣ не може да се тълкува друго-яче. Каквото щете и да говорите, но по нашето каноническо право църкви не може да носятъ името на светци, които не сѣ канонизирани. Това предложение повдигна покойниятъ Каравеловъ по поводъ писмото на покойния Батембергъ — това бѣ по врѣмето, когато се разискваше бюджетътъ. Покойниятъ Стамболовъ, както обясни г. министъръ-прѣседателъ, настояваше този храмъ да бѣде въ Търново, както има въ Плевенъ издигнати храмове и каквото бѣше желанието на великото Народно събрание. Най-послѣ прѣдседателътъ казва: „Разбра се какво е желанието на Негово Величество, и нѣма освенъ да се послѣдва“, и въ протокола е писано: „Часове: Съгласни“. Това е всичко, и по-нататкъ сѣ продължаватъ другата работа. Слѣдователно, вие сами виждате, че има едно желание, единъ заветъ, както казва г. Такевъ, едно предложение, кажете го, да се издигне единъ храмъ — това е главното, това е смисленото — единъ храмъ за възпоменаніе на нашето освобождение. Какво име ще се даде на този храмъ, както ви казахъ, отъ протокола явствува, че нашето духовенство правѣше мѣлчалива оппозиция и не си каза думата. Не може друго да бѣде и днешното мнѣніе на нашето духовенство. Но какво стана послѣ? Въ Народното събрание се отпуснаха суми за този храмъ, събраха се пари, отъ друга страна, харчиха се безконтролно, и имаше нужда Народното събрание да ги допѣва. Отъ това слѣдва, че Народното събрание мѣлчаливо одобряваше тая работа, да и не можеше да бѣде друго-яче. Както виждате, никой не е противенъ и днесъ за издигането на единъ храмъ. Но нѣма никакво рѣшение за това, какво име да носи този храмъ. По обичая, когато се осветява една църква, тогавъ се наименова, независимо отъ факта, че, когато се турятъ основитѣ, поставя се името. Това правителството го е било направило, обаче е ставало безъ одобрението на Народното събрание. Тѣ сѣ поставили плоча, турили сѣ и имена — археологическа работа. Остава на археолозите, ако нашето царство, не дай Боже, загине единъ денъ, както сѣ загинали вавилонската и други империи, да отидатъ да се ровятъ, да търсятъ плочи. Обаче ние за историята сега нѣма да говоримъ. Рѣшение по този въпросъ нѣма. Слѣдователно, Народното събрание, сега сезирано, е компетентно да каже какво име иска да даде на храма. Но даже и да е имало рѣшение отъ Народното събрание за наименованието, всѣко едно друго Народно събрание при измѣнени обстоятелства може да го измѣни — споръ не може да става за това нѣщо.

Н. Комановъ: Интересно е, по кое канонично право сега ще рѣши Народното събрание.

К. х. Калчевъ: Вие по-малко разбирате каноническото право отъ нашитѣ владци. Тукъ се подхвърли, че въ календара стои името на Св. Александъръ Невски. Въ България за печалби се печататъ много календари. Това обаче не доказва тезата на тия, които казватъ, че щомъ това име е писано въ календара, то светецътъ е канонизиранъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ има и една друга страна. Прѣдъ великитѣ събития, които прѣживяваме, азъ мисля, че е недостойно да седимъ тукъ да разискваме за една сѣнка, когато смислената работа е, че този паметникъ е издигнатъ вече въ паметъ на освобождението ни. Има хора, има разни народи, които почитатъ своитѣ герои. Александъръ Невски, като герой, се почита отъ руската история. Има даже хора, които се почитатъ отъ своя народъ, а се осмѣждатъ отъ човѣчеството. Азъ ще ви покажа единъ примѣръ. Такъвъ е напр. Warren Hastings, който е основателъ на Индийската империя, основата на днешната мощъ на Англия. Той е билъ прѣдставителъ на една търговска компания въ Индия; дадена му е била една военна стража, захваща да прави жестокости противъ индийцитѣ, и полска-лека съ своята жестокостъ, съ терорътъ, който упражнявалъ, той главно е способствувалъ за завоеванието на Индия отъ Английската империя. Самиятъ парламентъ го е осмѣдилъ за неговитѣ жестокости на затворъ. Обаче какво става подиръ? Дохожда другъ парламентъ, възстановява му правата, счита го за благодѣтель на Англия; и сега бюстътъ му стои въ английскиятъ пантеонъ, въ Westminster abbey, и се счита единъ

отъ великитѣ мъже. Обаче имаше английски държавници въ парламента, които при сѣдението му сочеха го за единъ отъ най-големитѣ главорѣзи. Това не побърка, обаче, на Маколей, великиятъ английски историкъ, да го счита за най-великѣ благодѣтелъ на английския народъ. За човѣчеството, обаче, той минава като единъ отъ най-жестокитѣ хора. За Александъръ Невскѣ историкъ казва, че въ 1252 година той е билъ князь въ Новгородъ, князувалъ 11 години. Въ битката при Нева той разбилъ шведитѣ и отъ тамъ му е дадено името Невски. Дохожда Петъръ Великиъ подиръ 400 години, който тоже се борилъ съ шведитѣ; легендата му напомня за името на Александъръ Невски — и той взема и прѣнася коститѣ му въ Петербургъ и основава тази лавра, която се казва сега Невско-Александровская лавра, гдѣто сѣ положени коститѣ му. Рускиятъ народъ счита Александъръ Невски за герой, обаче истината казва, че той е водилъ робитѣ си обковани въ вериги и се е отнасялъ съ тѣхъ най-жестоко; при все това, той е герой за руския народъ. Народитѣ може да си иматъ свои герои, които, безъ да сѣмъ направили добро на човѣчеството, сѣ заслужили на своя народъ, но българскиятъ народъ, ако почита себе си, нѣма нравственото право да искѣ паметникъ за освободението ни да носи името на този новгородски князь. Азъ считамъ даже за съвършено недостойлно да разискваме върху тая тема.

Но, г. г. народни прѣдставители, вземете прѣдъ видъ и обстоятелствата, при които нашето правителство е издало това постановление. Кога е станало това? Това е станало на 19 октомврий, когато се добродостната вѣстъ, че въ родинитѣ неприятели е изгоненъ изъ прѣдѣлитѣ на България, когато вече Македония бѣ очистена отъ врагове.

Когато нашиятъ 30-годишенъ бѣлѣзъ за освободението на българския народъ се осъществява, именно на този денъ тѣ намислиха да прѣименуватъ този храмъ. Азъ казвамъ да го именуватъ, а не прѣименуватъ, защото за мене споредъ каноническото право, додѣто не е осветена църквата, не се счита за именувана и му дава това име на св. св. Кирилъ и Методий. Има ли нѣщо по-похвално отъ стореното въ тоя тържественъ моментъ и право ли е да се противорѣчи на това? И то на кое име го наименуватъ? На Кирилъ и Методий, които сѣмъ най-великитѣ хора въ славянството, хора, които иматъ всемирно значение. И азъ останахъ изненаданъ, когато почитаемиятъ г. Вазовъ се нахвърли на мотивитѣ на проекта: какъ така пишете вие, казва той, че католичеството е признало Кирила и Методий за светии. Та именно това — казвамъ азъ — е гордостъ на България. Тия просвѣтителѣ, които сѣмъ носили на плещитѣ си идеалитѣ не само на България и на славянството, а на православието, заставиха католичеството да ги признае за светии. И защото правителството е туюило това въ мотивитѣ на законопроекта, което съставлява гордостъ за България, той се нахвърли по такъвъ жестокъ начинъ върху правителството. Това не само е нелогично, но и крайно жестоко. Кирилъ и Методий именно сѣмъ хората, които сѣмъ били носители на славянскитѣ идеи, тѣ сѣмъ били носители на културнитѣ задачи на славянството, защото единението, както казахъ и другъ пътъ, между славянството може да съществува само по културнитѣ стремления и по културнитѣ задачи, а не съ основа славянство, съ онзи московски панславизъмъ, който е причина на толкова бѣдствия не само на българитѣ, но и на руситѣ и на другитѣ славяни. И азъ ви заявявамъ, че за днешната кървава война една отъ главнитѣ причини е билъ този панславизъмъ. За днешното изтобление на славяни срѣщу славяни причината е този азъ разбранъ московски панславизъмъ, който искаше, што малкитѣ славянски рѣки да се влѣятъ въ руското море. Нѣкои се позоваваха на свѣтлия умъ на Милюкова и на други. Да, но рускитѣ управници не слушатъ тѣхнитѣ гласове. Азъ ви посочвамъ книгата на графъ Толстой, най-великиятъ руски мислителъ, „Патриотизъмъ“, която е писана прѣди 22 години по поводъ на кроншадскитѣ и тулонски пиршества между руси и французи, когато той вдигна гласъ и каза: „нашитѣ морщи се срѣщатъ, руси и французи пиршествуватъ, но азъ ви казвамъ, че тия пиршества, тия викове за миръ ще докаратъ най-кървавата война, и Русия ще се потопа въ кърви“. Но нѣмаше кой да чуе. И днесъ, ако той бѣше живъ, щѣше да види, че това негово пророчество е изпълнено. Та, казвамъ, св. св. Кирилъ и Методий сѣмъ били носители на истинското славянство. Тѣ слѣдъ като видѣха и разбраха, че свѣтлината на Христовото учение сѣмъ добродѣлитѣ му сѣмъ, които въздигатъ народитѣ, като видѣха, че културнитѣ и

икономически подеми, който носи въ себе си христовото учение, ще е полезно и за българския народъ, че ще има благотворно влияние, кръстиха българския народъ съ царя му и като скромни апостоли трѣгнаха да кръщаватъ и католицитѣ славяни, каквито бѣха чехитѣ, моравшитѣ и други, и когато единъ бѣше въ Цариградъ, другитѣ ходѣше въ Римъ, посѣщаваха главитѣ на двѣтъ църкви, защото за тѣхъ доброто на човѣчеството стоеше по-горѣ отъ тия сектанства. Тѣмъ што много хубаво е писало правителството въ проекта си, че именно това признаване на Кирилъ и Методий за светии отъ католичеството съставлява гордостъ за България. И въ камата Русия доскоро не се зачиташе празникъ на св. св. Кирилъ и Методий, но откакъ се заговори за неславянство, оттогава започна да се поаздравува. Онѣзи българи, които сѣмъ учили въ Русия, само тѣ сѣмъ празнували празникъ на св. св. Кирилъ и Методий, но за руското общество минаваше за незначителенъ празникъ. Той за насъ е гордостъ, защото, както казахъ, тия хора сѣмъ дали писменостъ, дали сѣмъ просвѣта, дали сѣмъ култура не само на България, но и на Русия, и на други славяни. Ние вмѣсто да похвалимъ правителството за тая гениалностъ, за тая хубава инициатива, която е взело, именно на 19 октомврий да именуватъ този храмъ, нѣкои го порицаватъ тукъ. Нѣщо повече, азъ мисля, че съ това правителството даде удождетворение на цѣла Македония, на онази македонска интелигенция, която е гледала цѣли 20 години какъ славяни се мѣчатъ да я турятъ подъ чуждо иго, да отцѣпятъ Македония отъ България, да не оставятъ Македония да бѣде присъединена къмъ България. И затова виждате, че тази македонска интелигенция, както казахъ другъ пътъ, се бѣмъ разколебала въ своитѣ чувства къмъ Русия. Съ изключение на онѣзи македонци, които сѣмъ се примѣсили тукъ въ нашитѣ политически партии, другата интелигенция е била крайно разколебана въ своитѣ чувства къмъ Русия, защото цѣли 20 години сѣмъ били немощни зрители на похватитѣ на руската дипломация, която е отмаस्कвала Македония отъ България.

Прочее, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че съ това изчерпвамъ въпроса. Направиха се нѣкои възражения, които, азъ мисля, не трѣбва да минатъ безъ внимание, защото не трѣбва ние да прѣскаме заблуда между обществото. Каза се, напр.: този паметникъ е построятъ, за да увѣкопчи само единъ моментъ отъ историята ни, освободението на България. Защо искате съ него да увѣкопчите редъ моменти отъ историята на България? За тоя исторически моментъ отъ освободението на България, имаме паметника на царя Освободителя. На този паметникъ, който е вънъ, вие виждате не само статуята на Царя освободителя; около него имате групирани овеи рускитѣ войски и онѣи храбри български синове — опълчени, които сѣмъ своитѣ стоманени гърди цѣли три дни отбиваха неприятеля на шипченскитѣ висоти и прославиха българското име. Това, обаче, не отнема ореола, славата на Царя освободителя. Защо ни се вижда, че ако сѣмъ този храмъ паметникъ честваваме героитѣ на прѣдосвободителната епоха, освободението ни и днешното ни обединение съ това намалява ли значението на освободителната война? Напротивъ, азъ мисля, че ние трѣбва да искаме, што тамъ да се възплъщава цѣлата епопея на нашето освободение, като почнете отъ Паисий, Софрони, Раковски, освободителната война и дойдете до днешъ цѣлата тази велика епопея, която храбритѣ български синове създадоха. Именно тамъ е нравствената страна, за която г. Такевъ спомянаше. Нека българскиятъ ученикъ, българскиятъ студентъ, като дойде тукъ и погледне този паметникъ, да знае, че той олицетворява отъ себе си цѣлото наше възраждане зедно съ освободителната война. (Ръкоплѣскания отъ дѣсницата)

Не трѣбваше, казвамъ, разглеждайки този въпросъ, да се говори по външната и вътрѣшната политика. Говори се за страха отъ бѣдацето. Азъ съмъ дълженъ да кажа — и другъ пътъ казахъ и сега го повтарямъ отъ тази трибуна — не трѣбва да плашимъ българския народъ съ страха отъ бѣдацето. Ние знаемъ, че въ миналото сме имали малодушни управници, които съ този страхъ отъ бѣдацето сѣмъ нанесли бѣдствия на България. Имали сме държавници, които само защото се подчиняваха на заповѣдитѣ на нѣкои велики сили, сѣмъ нанесли злочестини на България.

Ние трѣбва да се избавимъ отъ това малодушие, плодъ на атакитѣски отзвукъ на 500-годишното ни робство. Особено днесъ, когато виждаме, че цѣлитъ българскиятъ народъ съ голѣмо безстрашие се е опълчилъ и лази нашитѣ граници, и дума не може да става за страхъ отъ бѣдацето.

Единъ народъ въ момента, когато е извършилъ своето обединение, когато е изгонилъ врага отъ своитѣ граници, да седимъ и говоримъ за страхъ отъ бъдещето. Това не ни трѣбпормъчва. Единъ народъ, който не знае да брани своята земя, той е недостоеенъ за политически животъ. (Ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Прѣди 30 години азъ имахъ честта като прѣдставителъ на българския народъ прѣдъ чуждитѣ дворове, когато България имаше само 50 хиляди войска и когато тя се застрашаваше да бжде сгазена, да заявя въ публична рѣчь въ Англия, че онзи, който мисли да мине нашитѣ граници, да похити нашата независимост, само прѣзъ нашитѣ трупове ще мине. (Ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Всѣки трѣбва да говори така и днесъ, когато имаме 10-кратно войска, повече отъ онова врѣме. Ние не сме прѣдизвикали войната, правдата е на наша страна, неприятелъ, лагазиха нашитѣ граници и ние тогава настѣпихме, разбихме ги и ще бранимъ нашата страна до край. И онзи народъ, който брани страната си, той не умира. (Ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ).

Не трѣбваше тоже да осмислятъ правителството и да подмѣтатъ „защо е вѣзало въ съюзъ“. Днесъ и голѣмитѣ народи се съюзаватъ, а още по-малкиятъ се нуждае отъ съюзници. Азъ съмъ говорилъ всѣкога, писахъ брошура прѣди 25 години, че само въ съюзъ съ една велика сила ние ще добиемъ нашето обединение. И правителството, за голѣма негова похвала, съ своя тактъ, който ще се впише за голѣмъ неговъ активъ, може да се добере до съюзъ съ великитѣ сили Германия и Австрия, съ които се постигна нашето обединение. И азъ являвамъ, че ние всички одобряваме и подкрѣпваме тая политика на правителството и трѣбва да го подкрѣпимъ да върви изъ този пътъ, за да достигнемъ до край нашитѣ идеали.

Говори се: не трѣбва да правимъ политика съ църквата. Това особено подмѣтна почитаемиия г. Юрдановъ. Църквата не е била никогато органъ на нашата държава; църквата си е била самостоятелна, обаче нашата църква е народна. Азъ искамъ, щото държавата да контролира църквата; държавата да прави политика съ църквата. Ние имаме въ Министерството на външнитѣ работи отдѣлъ на външнорелигиознитѣ работи, но азъ знамъ, че досега повърхностно се е гледало на работата. Ако правѣше политика Министерството на външнитѣ работи съ църквата, много работи щѣха да се прѣдотвратятъ. Днесъ за прѣвъ пътъ виждаме, отъ какъ е постигналъ г. министъръ Радославовъ въ Министерството на външнитѣ работи, да се контролира църквата. Ако се контролираше нашата църква, нѣмаше да има това разхищение на сума църковни имоти; въ Македония и въ турско има църковни имоти, които сѫ били разхищени, само защото не е имало контролъ; имало е имоти, които сѫ били писани на едни или други имена; има монастирски имоти, които сѫ били разхищени, защото не е имало контролъ отъ Министерството на външнитѣ работи. Ако имаше контролъ, нѣмаше да има ония скандали послания, съ които се правѣше политика и съ които се подканяше българскиятъ народъ да служи на интереситѣ на чужди държави. Ако имаше контролъ въ нашата църква, нѣмаше да имаме ние фирмилановъ въпросъ. Ако църквата си знаеше своето назначение, нѣмаше да допусне да се поставятъ подмолни камъни да разклатятъ основитѣ на църквата, които докараха бедствия. Затуй похвалявамъ Министерството на външнитѣ работи, което се е завзело съ контрола на църквата, и желая бихъ този контролъ да се продължава.

Азъ тоже похвалявамъ правителството, што направи този храмъ автокефаленъ, защото азъ разбирамъ, че като се запазватъ за този храмъ автокефалии права, дава му се известна автономия. Нашето духовно право допуша това. Азъ ще ви кажа, че въ Пловдивъ има една църква, построена отъ частни сръдства, отъ гърци, която като се съобразява съ догмитѣ, управленето е на онзи, който е построилъ църквата. Този храмъ е построенъ отъ народа и държавата, тѣ трѣбва да иматъ контрола и да го управляватъ, и затова трѣбва автономно управление. Съ това автономно управление, азъ ще очаквамъ онова обновление, за което всички говоримъ. Азъ бихъ желалъ Министерството на външнитѣ работи да постигне по такъвъ начинъ, щото отъ дивона на тази църква да се прѣвѣ свѣтлина и просвѣта изъ цѣлия български народъ, да се даде примѣрътъ какъ трѣбва да постѣпва духовенството въ своитѣ задачи, защото, ако обновлението не

почне оттамъ, ние нѣма да отидемъ напредъ. (Ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Г. г. народни прѣдставители, ние трѣбва да разсмисляме като българи, трѣбва да се ономнимъ; нека да престанемъ да говоримъ отъ тази трибуна за една политика, която е докарала разочарования, която е докарала едно тъжно минало, а една политика, за която имаме отворени 100 хиляди гробове, за една политика, за която милиарди сѫ хвърлени безполезно. Въ рѣчьта си по тронното слово прѣзъ 1914 г., като искахъ всички да дадемъ поддръжката си на правителството, азъ казахъ, че то трѣбва да държи свѣтиликъ съ всѣкога запаленъ, както е казалъ великиятъ учителъ, та когато дойде женихъ, да намѣри тоя свѣтиликъ запаленъ. За честта на правителството този свѣтиликъ е билъ всѣкога запаленъ и когато дойде удобниятъ моментъ, правителството изпѣлни дълга си и поститна съ своя тактъ обединението на България. (Ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ). Този свѣтиликъ, г. г. народни прѣдставители, се обѣрна на едно слѣнце, което озари свободата на нашитѣ поробени братя и постигна обединението на българския народъ (Бурни и продължителни ръжкоплѣскания отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Затова и днесъ трѣбва да дадемъ своята поддръжка на правителството. (Бурни ръжкоплѣскания)

Въ началото казахъ, че прѣдлагамъ прѣкръпяване на дебатитѣ, понеже въпросътъ е изчерпанъ.

Председателътъ: Който сѫ съгласни съ прѣдложението да се прѣкръпятъ дебатитѣ, да си вдигнатъ ръката. (Мнозинство) Прието.

Има прѣдложение, подписано отъ повече отъ 10 души народни прѣдставители въ слѣдния смисълъ: (Чете) „Подписанитѣ прѣдлагаме, щото гласуването на законопроекта за преименование църквата „Св. Александъръ Невски“ да стане поименно, съгласно чл. 47 отъ правилника“. Чл. 47 гласи: поименно гласуване става, когато има за това прѣдложение, подписано най-малко отъ 10 души народни прѣдставители и Събранието одобри това прѣдложение.

Който одобряватъ искането на тия г. г. народни прѣдставители, гласуването да стане поименно, да си вдигнатъ ръката. (Малцинство) Не се приема.

Ще се гласува прѣдложението. Който приематъ прѣдложението тѣй, както се прочете отъ г. секретаря въ началото на разискванията, да си вдигнатъ ръката. (Мнозинство) Прието. (Ръжкоплѣскание отъ дѣсницата и дѣсния центъръ).

Понеже часттъ е 7, за другъ прѣдметъ по дневния редъ, но правилника засѣданието не може да продължи, освенъ ако Събранието желае това.

Понеже не се е направило прѣдложение да продължимъ дневния редъ, затуй засѣданието ще се вдигне. Ще опрѣдѣлимъ дневния редъ, както за редовното засѣдание въ понеделникъ, тѣй и за утрѣ.

Утрѣ на дневенъ редъ ще имаме докладъ на прошетарната комисия.

Въ понеделникъ ще имаме на дневенъ редъ слѣднитѣ въпроси:

Първо, въпроситѣ, останали отъ днешния дневенъ редъ;

Второ, първо четене на законопроекта за разрѣшаване да се изразходаа отъ извънредния свръхсметенъ кредитъ на сума 450.000.000 л., разрѣшенъ съ законъ отъ 12 януа-

рий 1916 г., сумата 500.000 л. за купуване на ордени, медали и кръстове за храброст за награждаване отличилите се в войната, започната на 1 октомври 1915 г.;

Трето, предложение за одобрение царският указ № 59 от 1915 г. и 1 от 1916 г., и постановлението на Министерския съвет от 2 февруари 1916 г., протокол № 19, отнасящи се до пропускане без мито и други такси и бери разни пратки;

Четвърто, първо четене на законопроекта за въвеждане григориянския календар;

Пето, предложение за одобрение постановленията на Министерския съвет, отнасящи се до освобождаване отъ явяване въ частитъ на войската разни въински чифове, по случай общата мобилизация;

Шесто, първо четене на законопроекта за опазване на-родното здраве въ време на война.

Засъданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 15 м. вечерта).

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ

Секретарь: М. ЗЕЛКОВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ